

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต ตามกฎหมายไทยเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ

ตามที่ในหลายประเทศมีการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการวิกลจริตเกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินคดี ดังนั้น เพื่อให้ทราบถึงมาตรการต่างๆ ที่เหมาะสมสำหรับบุคคลวิกลจริต และเพื่อให้บุคคลดังกล่าวได้รับสิทธิและการคุ้มครองในการดำเนินคดีเพื่อให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียมกัน และได้รับความยุติธรรม ในบทนี้จึงจะได้ศึกษากฎหมายที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในประเทศไทย และในประเทศในกลุ่มคอมมอนลอว์ คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศแคนาดา ซึ่งเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รวมถึงสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีอาญา และประเทศในกลุ่มซีวิลลอว์ คือ ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งใช้ระบบประมวลกฎหมายเช่นเดียวกับประเทศไทย

3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในอดีตไม่ให้ความสำคัญกับผู้ต้องหา หรือจำเลย โดยในสมัยกรุงศรีอยุธยา หรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กฎหมายจารีตนครบาลในเวลานั้นมีกระบวนการค้นหาความจริงในคดีด้วยการทรมานผู้ต้องหา หรือจำเลยด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ตบปาก จำคุก จำข้อมัดแขน น้ำ ดากแดด เข็มย่น ตอกเล็บ บีบขมับ ซึ่งวิธีต่าง ๆ เหล่านี้เป็นวิธีการที่ไม่มีมนุษยธรรม และไม่คำนึงถึงสวัสดิภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย อีกทั้งข้อเท็จจริงที่ได้จากกระบวนการดังกล่าวอาจไม่ใช่ความจริง ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้มีการปฏิรูปกฎหมาย และมีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญาที่มีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ซึ่งตามกฎหมายนี้เป็นกฎหมายที่เริ่มระบุถึงสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย และต่อมาภายหลังสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการยอมรับมากขึ้นและระบุอยู่ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่ง

ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นรัฐธรรมนูญที่กำหนดความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากที่สุดฉบับหนึ่ง ซึ่งรวมถึงสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญาด้วย¹

นอกจากนี้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาไว้ เช่น ในมาตรา 40 (7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว² ซึ่งแสดงชัดและยืนยันความเป็นประธานในคดีของผู้ถูกกล่าวหา โดยการเป็นประธานในคดี คือ การเป็นผู้ที่มีสิทธิต่างๆ ในคดี ซึ่งตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 (7) ได้จำแนกสิทธิต่างๆ ของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ดังนี้

(1) สิทธิที่จะได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาที่ถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรม ซึ่งเป็นสิทธิที่มีอยู่แล้วในกฎหมายวิธีพิจารณา คือ ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีข้อเรียกร้องต่อรัฐหรือต่อองค์กรสอบสวนและองค์กรพิจารณาพิพากษาคดีของรัฐว่าต้องกระทำหน้าที่อย่างมีความเป็นภาวะวิสัย คือ การสอบสวนและการพิจารณาคดีต้องกระทำโดยรวดเร็วและเป็นธรรม

(2) สิทธิที่จะได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีที่เพียงพอ เป็นสิทธิที่สืบเนื่องมาจาก “สิทธิที่จะโต้แย้งคัดค้าน อันสืบเนื่องมาจากหลักฟังความทุกฝ่าย ซึ่งมีอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอยู่แล้ว

(3) สิทธิที่จะตรวจสอบหรือรับทราบพยานหลักฐานตามสมควร เป็นสิทธิที่สืบเนื่องมาจาก หลักฟังความทุกฝ่าย ซึ่งมีอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอยู่แล้ว

(4) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ เป็นสิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีได้ทั้งในชั้นการดำเนินคดีของพนักงานและชั้นการดำเนินคดีของศาล ซึ่งมีอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอยู่แล้ว และสัมพันธ์กับสิทธิที่จะโต้แย้งคัดค้าน และสืบเนื่องมาจาก หลักฟังความทุกฝ่าย

¹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. (2540). รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องโครงการศึกษาวิจัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องหาโทษในคดีอาญา. หน้า 147. อ้างถึงใน สิทธิชนบท กี่สุขพันธ์. (2559). มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 28-29.

² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40 (7).

(5) สิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว เป็นสิทธิที่สืบเนื่องมาจาก หลักกประโยชน์แห่งความสงสัย เพราะ ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ซึ่งก็มีอยู่แล้วในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา³

ในปัจจุบันสิทธิของผู้ต้องหา หรือจำเลย ต้องพิจารณาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีหลักในการคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างถูกดำเนินคดีไว้ในมาตรา 27 ถึง มาตรา 29 ทั้งนี้ ตามมาตรา 27 มีหลักว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน”⁴ สำหรับมาตรา 28 และมาตรา 29 เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางอาญา ดังนี้ มาตรา 28⁵ เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ในการจับ คั่น และคุมขัง ต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย และมาตรา 29⁶ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหา หรือจำเลยในคดีอาญา โดยเฉพาะ ซึ่งมีหลักการดังนี้

1. สิทธิของผู้ต้องหา หรือจำเลยที่จะไม่ได้รับโทษอาญา เว้นแต่ในขณะกระทำความผิดมีกฎหมายบัญญัติให้การกระทำนั้นเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นต้องไม่หนักกว่าโทษที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำผิด

2. สิทธิในการที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนศาลมีคำพิพากษา จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำผิดไม่ได้

3. สิทธิในการที่จะได้รับการควบคุม หรือคุมขังผู้ต้องหา หรือจำเลยทำได้เพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันการหลบหนี

4. สิทธิที่ผู้ต้องหา หรือจำเลยจะไม่ถูกบังคับให้ให้การเป็นพยานต่อตนเองไม่ได้

5. สิทธิของผู้ต้องหาที่จะได้รับการพิจารณา และเรียกหลักประกันตามสมควร และการไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติเท่านั้น

³ คณิต ฅ นคร. (2561). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. กรุงเทพฯ : วิญญูชน. หน้า 168 – 171.

⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27.

⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 28.

⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29.

3.2 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย

3.2.1 การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทย

ประเทศไทยใช้ระบบกฎหมาย Civil Law หรือเรียกว่าระบบประมวลกฎหมายหรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร⁷ และมีเนื้อหาเป็นไปตามแนวทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model) การคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยได้เริ่มตั้งแต่มีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มีโทษสำหรับใช้ไปพรากก่อน ร.ศ. 115 ซึ่งมีบัญญัติเรื่อยมาและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น จนถึงที่บัญญัติไว้ในวิธีพิจารณาความอาญาบัญชีที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน⁸

ในการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย ผู้ถูกกล่าวหา ไม่ได้เป็นวัตถุแห่งการชกฟอกหรือเป็น “กรรมในคดี” แต่เป็น “ประธานในคดี” ซึ่งการเป็นประธานในคดี คือการเป็นผู้มีสิทธิต่างๆ ในคดี สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติไว้ นั้น มีทั้ง สิทธิในทางกระทำ (active right) และสิทธิในทางอยู่เฉย (passive right)⁹

ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยในปัจจุบัน ได้บัญญัติถึง “สิทธิในทางกระทำ” ไว้ เช่น มาตรา 7/1 สิทธิที่จะให้ญาติหรือผู้ไว้วางใจทราบถึงการสูญเสียเสรีภาพ สิทธิที่จะพบและปรึกษานายความเป็นการเฉพาะตัว สิทธิที่จะให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบสวนปากคำตนในชั้นสอบสวน สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร และสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย¹⁰ และ มาตรา 134/1 (1) ได้บัญญัติถึงสิทธิในทางกระทำ คือ สิทธิที่จะให้การ¹¹ ส่วนสิทธิที่จะไม่ให้การ ตามที่ระบุไว้ใน 134/4 (1) นั้น เป็น “สิทธิในทางอยู่เฉย” และตาม 134/1 (2) สิทธิให้ทนายความที่ตนไว้วางใจเข้าฟังการ

⁷ สำนักการต่างประเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม. (ม.ป.ป.) *ระบบกฎหมาย ระบบศาล และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ สนับสนุนการพิจารณาคดีของศาล: กรณีศึกษาเปรียบเทียบประเทศไทยกับประเทศออสเตรเลีย*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://oia.coj.go.th/file/get/file/2018092563cb8becd9b643af1869b6cadb530b1c194901.pdf>. [2563, 20 พฤษภาคม].

⁸ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. (2540). *รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องโครงการศึกษาวิจัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา*. หน้า 147. อ้างใน สิทธิชนนที กี่สุขพันธ์. (2559). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 32.

⁹ คณิต ฒ นคร. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 3. หน้า 172.

¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1.

¹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 (1).

สอบปากคำ เป็นสิทธิในทางกระทำ¹² นอกจากนี้ มาตรา 134/4 เป็นสิทธิที่จะได้รับการแนะนำและ
 ดักเตือน¹³ กล่าวคือ เมื่อได้แจ้งสิทธิโดยถูกต้องแล้ว คำให้การนั้นฟังเป็นผลร้ายแก่ผู้ต้องหาได้ แต่
 ทางกลับกันหากไม่แจ้งสิทธิก็จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหา
 ไม่ได้ อีกทั้ง ผลของการไม่แจ้งสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำ
 ในชั้นสอบสวน จะทำให้ถ้อยคำใด ๆ เป็นพยานหลักฐานยันผู้ต้องหาไม่ได้¹⁴

สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่สำคัญ คือ (1) สิทธิที่จะอยู่ร่วมกันในการดำเนินคดี (right to
 appear) (2) สิทธิที่จะมีทนายความช่วยเหลือในคดี (right to counsel) (3) สิทธิที่จะให้การแก้ข้อ
 กล่าวหา (right to hear)¹⁵

(1) สิทธิที่จะอยู่ร่วมกันในการดำเนินคดี (right to appear) ซึ่งกำหนดอยู่ในประมวล
 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคหนึ่ง กำหนดให้การพิจารณาและสืบพยานในศาล
 ให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย¹⁶

(2) สิทธิที่จะมีทนายความช่วยเหลือในคดี (right to counsel) เช่น สิทธิตามที่ระบุไว้ใน
 มาตรา 8 เช่น สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม สิทธิที่จะมี
 ทนายความในทุกชั้นของการดำเนินคดีในศาล ซึ่งเป็นการยืนยันการเป็นประธานในคดีของจำเลย¹⁷
 และสิทธิปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว และสิทธิตรวจดูพยานหลักฐาน¹⁸ ซึ่งสิทธิต่าง ๆ ตาม
 มาตรา 8 นี้ เป็นสิทธิของทนายความด้วย เพราะผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานในคดี สิทธิของ
 ทนายความโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาด้วยเช่นกัน¹⁹ และสิทธิที่ระบุไว้ในมาตรา
 134/1 กำหนดขึ้นเพื่อให้สิทธิในการมีทนายความช่วยเหลือในคดี มีความสมบูรณ์ ดังนั้น รัฐมีหน้าที่
 ต้องจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาและหากฝ่าฝืนบทบัญญัติดังกล่าว ทำให้ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้ไว้
 ต่อพนักงานสอบสวนใช้ยันผู้ต้องหาไม่ได้²⁰ และมาตรา 134/2 การสอบสวนผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 18

¹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 (2).

¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4.

¹⁴ คณิต ณ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 3. หน้า 175.

¹⁵ คณิต ณ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 3. หน้า 176.

¹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172

¹⁷ คณิต ณ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 3. หน้า 177.

¹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8.

¹⁹ คณิต ณ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 3. หน้า 195.

²⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1.

ปี ต้องมีนักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลซึ่งผู้เยาว์ร้องขอ และพนักงานอัยการร่วมสอบปากคำด้วย²¹ หากฝ่าฝืนจะทำให้ถ้อยคำที่ไว้ต่อพนักงานสอบสวนใช้กับผู้ต้องหาไม่ได้

(3) สิทธิที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหา (right to hear) เช่น มาตรา 134 วรรคสี่ บัญญัติว่า พนักงานสอบสวนต้องให้โอกาสผู้ต้องหาที่จะแก้ข้อกล่าวหาและที่จะแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตนได้ และ มาตรา 134/1 วรรคหนึ่งและวรรคสอง ซึ่งระบุว่าให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่าผู้ต้องหาจะมีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การ ถ้อยคำของผู้ต้องหาให้การนั้นอาจเป็นพยานหลักฐานในคดีได้ ซึ่งหากพนักงานสอบสวนไม่มีการแจ้งสิทธิก่อน ถ้อยคำใด ๆ นั้นจะรับฟังเป็นพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาไม่ได้ ส่วนในชั้นศาลคือ มาตรา 172 วรรคสอง เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การ ก็ให้ศาลจดรายงานไว้และดำเนินการพิจารณาต่อไป ดังนั้น จำเลยจึงมีสิทธิที่จะให้การอย่างไรก็ได้

ส่วนสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในทางอยู่เฉย หรือสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในทางไม่กระทำคือ สิทธิที่จะตัดสินใจในคดีด้วยตนเองของผู้ถูกกล่าวหา ถูกระบุไว้ในมาตรา 134/4 วรรคสอง ว่าผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างไรก็ดีให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้และในมาตรา 172 วรรคสอง คือ เมื่อจำเลยอยู่ต่อหน้าศาล และศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การ ก็ให้ศาลจดไว้และดำเนินการพิจารณาต่อไป ซึ่งเป็นการให้สิทธิจำเลยอยู่เฉยหรือไม่ให้การก็ได้เช่นเดียวกัน และเพื่อเป็นประกันสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ในชั้นสอบสวน มาตรา 135 กำหนดว่า ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนทำหรือจัดให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นการให้คำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง ทรมาน ใช้กำลัง บังคับ หรือกระทำโดยมิชอบประการใด ๆ เพื่อจูงใจให้เขาให้การอย่างไร ๆ ในเรื่องที่ต้องหานั้น²² ซึ่งบทบัญญัตินี้มีเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิเสรีภาพในการตัดสินใจของผู้ต้องหา นอกจากนี้ ในมาตรา 132 กำหนดว่า เพื่อประโยชน์แห่งการรวบรวมหลักฐาน ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจตรวจตัวผู้ต้องหา จำลองหรือพิมพ์ลายนิ้วมือ ลายมือ หรือลายเท้า²³ แสดงว่ารัฐยังมีอำนาจในการแสวงหาพยานหลักฐานจากตัวผู้ถูกกล่าวหาได้ด้วย แต่ทั้งนี้ การใช้มาตรการบังคับหรือการสอบค้นหาความจริงจากตัวผู้ถูกกล่าวหาจะกระทำเกินเลยจนทำให้ฐานะการเป็น “ประธานในคดี” ของผู้ถูกกล่าวหา

²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/2.

²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 135.

²³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132.

กระทบกระเทือนไม่ได้เด็ดขาด เช่น การจับ คั่น ตัวผู้ต้องหา²⁴ ตามมาตรา 85 ซึ่งต้องทำโดยสุภาพ นั้น แสดงให้เห็นว่า บทบัญญัติดังกล่าวเคารพในฐานความเป็นประธานในคดีของผู้ต้องหา ซึ่งการคั่นอาจเป็นการกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การคั่นตัวจึงต้องทำโดยสุภาพ²⁵

นอกจากนี้ การดำเนินคดีอาญาของไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย จากการใช้อำนาจของรัฐ โดยไม่ชอบ ซึ่งบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยแบ่งเป็นชั้นจับกุมและสอบสวน และชั้นพิจารณาคดี ได้ดังนี้

(1) สิทธิในชั้นจับกุมและสอบสวน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 มีหลักว่า ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือคุมขัง มีสิทธิขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือบุคคลที่ผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหาไว้วงใจทราบว่าคุณถูกจับ และแจ้งให้ทราบถึงสถานที่ถูกควบคุมตัว อีกทั้งกฎหมายยังให้สิทธิผู้ต้องหาได้พบและปรึกษา หรือผู้ที่จะเป็นทนายความเป็นเป็นการส่วนตัว และในการสอบสวนมีสิทธิให้ทนายความเข้าร่วมรับฟังการสอบปากคำได้ รวมถึงญาติของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา สามารถเข้าพบผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาได้ และหากผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไม่มีการเจ็บป่วย บุคคลดังกล่าวจะมีสิทธิเข้ารับรักษาพยาบาลได้โดยเร็ว ทั้งนี้สิทธิต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมด เจ้าพนักงานผู้จับกุม หรือผู้สอบสวนต้องแจ้งสิทธินี้ให้ผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหาทราบด้วยจึงจะเป็นการดำเนินการที่ถูกต้องและชอบด้วยกฎหมาย²⁶

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 เป็นหลักเกณฑ์การขออนุญาตจับ คือ จะออกหมายจับได้ต่อเมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญา หรือในกรณีที่ไม่มียุติบัตรเป็นหลักฐาน หรือจะหลบหนี²⁷

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 ที่เป็นเรื่องการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในชั้นจับกุม วางหลักว่า เจ้าพนักงานจะจับผู้ใดไม่ได้เว้นแต่มีหมายจับ แต่มีข้อยกเว้นอยู่ใน 78 (1) - (4) คือ ผู้นั้นกระทำความผิดซึ่งหน้า หรือมีพฤติการณ์มีเหตุน่าสงสัยว่าก่ออันตรายต่อชีวิตหรือทรัพย์สินของผู้อื่น เนื่องจากมีอาวุธ หรือวัตถุอย่างอื่นที่อาจใช้กระทำความผิดได้ หรือ มีเหตุออกหมายจับแต่เป็นเรื่องเร่งด่วน ไม่อาจขออนุญาตจับได้ หรือกรณีผู้ต้องหา หรือจำเลยที่หนี หรือจะหลบหนีในระหว่างปล่อยชั่วคราว²⁸

²⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 85.

²⁵ คณิต ณ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 3. หน้า 172 – 182.

²⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1.

²⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66.

²⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 79 วางหลักว่า ราษฎรจะจับผู้อื่นไม่ได้ เว้นแต่เป็นผู้ช่วยเจ้าพนักงาน หรือเป็นความผิดซึ่งหน้าที่กฎหมายกำหนดและเป็นความผิดตามบัญชี แนบท้ายประมวล²⁹

ทั้งนี้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66, 78, 79 เป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่จะต้องถูกจับ เพราะการจับเป็นการลิดรอนสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้สิทธิไว้

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 69 เป็นเรื่องการค้น ซึ่งจะออกหมายค้นได้ต่อเมื่อเป็นไปตามหลักเกณฑ์ 5 ข้อ ดังนี้ (1) เพื่อพบและยึดสิ่งของที่จะเป็นพยานหลักฐาน (2) เพื่อพบและยึดสิ่งของที่มีไว้เป็นความผิด หรือ ได้มาโดยผิดกฎหมาย หรือมีเหตุควรสงสัยว่าจะใช้ในการกระทำความผิด (3) เพื่อพบและช่วยบุคคลที่ถูกหน่วงเหนี่ยวกักขังโดยมิชอบด้วยกฎหมาย (4) เพื่อพบบุคคลซึ่งมีหมายให้จับ (5) เพื่อพบและยึดสิ่งของตามคำพิพากษาหรือตามคำสั่งศาล ในกรณีที่จะพบหรือยึดโดยวิธีอื่นไม่ได้แล้ว³⁰ และในมาตรา 92 เป็นกรณีห้ามเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจค้นที่รโหฐาน โดยไม่มีหมายค้น เว้นแต่ เมื่อมีเสียงร้องให้ช่วยมาจากข้างในที่รโหฐาน หรือมีเสียง หรือพฤติการณ์อื่นใดอันแสดงได้ว่ามีเหตุร้ายเกิดขึ้นในที่รโหฐานนั้น, เมื่อปรากฏความผิดซึ่งหน้ากำลังกระทำลงในที่รโหฐาน, เมื่อบุคคลที่ได้กระทำผิดซึ่งหน้า ขณะที่ถูกไล่จับหนีเข้าไปหรือมีเหตุแน่นแฟ้นควรสงสัยว่าได้เข้าไปซ่อนตัวอยู่ในที่รโหฐานนั้น, เมื่อมีพยานหลักฐานตามสมควรว่าสิ่งของที่มีไว้ เป็นความผิด หรือ ได้มาโดยการกระทำความผิด หรือ ได้ใช้ หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หรืออาจเป็นพยานหลักฐานพิสูจน์การกระทำความผิดได้ซ่อนหรืออยู่ในนั้น และมีเหตุที่เชื่อว่าหากเน้นซ้ำกว่าจะเอาหมายค้นมาได้สิ่งของนั้นจะถูกโยกย้ายหรือทำลายเสียก่อน หรือ เมื่อที่รโหฐานนั้นผู้จะต้องถูกจับเป็นเจ้าบ้าน และการจับนั้นมีหมายจับหรือจับเพราะเป็นความผิดซึ่งหน้าตามมาตรา 78³¹ ส่วนการค้นตัวบุคคล ระบุไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 93³² ว่า ห้ามค้นตัวบุคคลใดในที่สาธารณะ เว้นแต่มีเหตุสงสัยว่าบุคคลนั้นมีสิ่งของในความครอบครองเพื่อจะใช้ในการกระทำความผิด หรือ ได้มาโดยการกระทำความผิด หรือ มีไว้เป็นความผิด

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 มีหลักว่า ในการจับกุม ผู้ถูกจับจะต้องได้รับการแจ้งว่าจะต้องถูกจับ และในกรณีเจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ผู้ถูกจับมีสิทธิได้รับแจ้งข้อ

²⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 79.

³⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 69.

³¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 92.

³² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 93.

กล่าวหา และแสดงหมายจับ พร้อมกับแจ้งสิทธิให้ผู้ถูกจับรับทราบ ว่า ผู้ถูกจับมีสิทธิจะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ ซึ่งถ้อยคำของผู้ถูกจับอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ และมีสิทธิปรึกษาทนายความ แจ้งให้ญาติ หรือผู้ที่ไว้วางใจทราบถึงการถูกจับ และเจ้าพนักงานต้องทำบันทึกการจับกุมซึ่งระบุถึงเรื่องการแจ้งสิทธิต่าง ๆ นั้น ไว้ด้วย และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 86 วางหลักว่า ห้ามควบคุมตัวผู้ถูกจับเกินกว่าจำเป็น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 99 กำหนดหลักเกณฑ์การค้นว่าห้ามให้มีการเสียหาย และกระจัดกระจาย แสดงถึงหลักที่ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องใช้ความระมัดระวังทรัพย์สินของผู้ถูกค้นด้วย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 มีหลักว่า ก่อนเริ่มถามคำให้การในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานแจ้งข้อหา ให้สอบถามว่าผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีรัฐต้องดำเนินการจัดหาทนายความให้ ดังนั้น ในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาจะต้องมีทนายความอยู่ร่วมดำเนินคดีด้วยทุกคดี

ส่วนในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องถามผู้ต้องหาก่อนเริ่มถามคำให้การว่ามีทนายความหรือไม่ หากไม่มีและผู้ต้องหาต้องการ รัฐต้องจัดหาทนายความให้ ดังนั้น ในกรณีคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ผู้ต้องหาสิทธิพิจารณาได้เองว่าตนมีความจำเป็นต้องใช้ทนายความในการช่วยดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีหรือไม่ หากผู้ต้องหาเข้าใจถึงข้อดี และข้อเสียของการมีทนายความช่วยเหลือเป็นอย่างดีแล้วจึงตัดสินใจไม่ต้องการทนายความก็ได้ รัฐก็ไม่บังคับให้ต้องมีทนายความอยู่ร่วมในการดำเนินคดีอาญาได้³³ ส่วนมาตรา 134/2 เป็นการสอบสวนผู้ต้องหาที่เป็นเด็กให้นำเรื่องการนำสืบพยานที่เป็นเด็กในมาตรา 133 ทวิมาใช้อนุ โลม³⁴ คือต้องกระทำเป็นส่วนตัด มีทนายความ พนักงานอัยการ บุคคลที่เด็กร้องขอ รวมถึงนักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์ เข้าร่วมการสอบสวนด้วย เนื่องจากเด็กยังไม่มีความเข้าใจ หรือการรับรู้เนื้อหา การตอบคำถาม รวมถึงสภาพจิตใจที่ยังอ่อนแอกว่าบุคคลปกติทั่วไป ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม จึงมีความจำเป็นต้องมีผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในการซักถาม เพื่อไม่ให้กระทบกับจิตใจของเด็กมากเกินไป³⁵ และมาตรา 134/3 กำหนดให้สิทธิแก่ผู้ต้องหา สามารถมีทนายความเข้าร่วมในการสอบปากคำได้³⁶ รวมถึง มาตรา 134/4 ก็เป็นการย้ำว่าผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความ หรือผู้ที่ตนไว้วางใจเข้าฟังการ

³³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1.

³⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/2.

³⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 ทวิ.

³⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/3.

สอบปากคำได้ รวมถึงมีสิทธิในการจะให้การหรือไม่ให้การก็ได้³⁷ ทั้งนี้สิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องหา ตามมาตรา 134/1 – 134/4 มีความสำคัญมาก เพราะหากเจ้าหน้าที่ไม่ดำเนินการตามขั้นตอนที่กล่าว มา คำให้การต่าง ๆ ของผู้ต้องหา จะไม่สามารถนำไปใช้พิสูจน์ความผิดของจำเลยได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากฎหมายให้ความสำคัญคุ้มครองผู้ต้องหาอย่างมาก เพราะผลของการไม่ดำเนินการส่งผลให้ไม่สามารถนำมาใช้ในการดำเนินคดีกับผู้ต้องหาได้เลย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 135 สิทธิของผู้ต้องหา ที่จะให้การไปตามข้อเท็จจริงด้วยความสมัครใจ โดยห้ามพนักงานสอบสวนทำ หรือจัดการใด ๆ ที่เป็นการให้คำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง ทรมาน ใช้กำลังบังคับ หรือกระทำโดยไม่ชอบใด เพื่อที่จะให้ผู้ต้องหาให้ให้การในเรื่องที่ต้องหา³⁸

(2) สิทธิในชั้นการพิจารณาคดี

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคหนึ่ง เป็นสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลย³⁹ แต่ก็สามารถดำเนินการพิจารณาคดีโดยลับหลังได้เช่นกันหากเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 177 ซึ่งเป็นกรณีเพื่อประโยชน์เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศ และสามารถพิจารณาคดีลับหลังได้หากมีคำร้องของกลุ่มความ ซึ่งศาลมีดุลพินิจให้ดำเนินการลับหลังได้เมื่อมีเหตุสมควร และเพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นไปโดยไม่ชักช้า⁴⁰

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคสอง ซึ่งให้สิทธิจำเลยที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้โดยความสมัครใจของจำเลยเอง⁴¹

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 มีหลักว่า ก่อนเริ่มการพิจารณาคดีในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือจำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องศาล ให้ถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ หากไม่มี จะเป็นบทบังคับศาลว่าศาลต้องจัดหาทนายความให้ ส่วนคดีที่มีโทษจำคุก เมื่อศาลสอบถามแล้ว ศาลจะต้องจัดหาทนายความมาให้ต่อเมื่อจำเลยไม่มีและต้องการ

³⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4.

³⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 135.

³⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคหนึ่ง.

⁴⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 177.

⁴¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคสอง.

ทนายความ⁴² ซึ่งหากจำเลยไม่ต้องการทนายความ ศาลก็ไม่จำเป็นต้องจัดหาให้ ดังนั้น จำเลยมีสิทธิพิจารณาเลือกได้ด้วยตนเองว่าต้องการใช้สิทธิการมีทนายความหรือไม่

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8 ซึ่งสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และมีความเป็นธรรม⁴³ สอดคล้องกับมาตรา 179 ที่วางหลักว่าศาลจะพิจารณาโดยไม่เลื่อนคดีก็ได้ แต่หากพยานไม่มา หรือมีเหตุอันควรอื่นอันต้องเลื่อนการพิจารณา ศาลก็สามารถเลื่อนคดีได้ตามที่เห็นสมควร⁴⁴

การดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน หรือจำเลยในชั้นพิจารณาคดีข้างต้นกฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์ตามที่กล่าวมาเพื่อให้เป็นหลักประกันการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนที่ได้เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

3.2.2 การดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตของประเทศไทย

3.2.2.1 ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่ไม่สามารถต่อสู้คดีได้

จากที่ได้กล่าวมาในข้อ 3.2.1 เป็นเรื่องสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่กฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ขึ้นให้ความคุ้มครองประชาชนที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย ทั้งนี้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องสามารถใช้สิทธิดังกล่าวในระหว่างการดำเนินคดีอาญาได้ เพราะหากกฎหมายคุ้มครองและให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยแล้วแต่กลับไม่สามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้ย่อมทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้รับความยุติธรรม ดังเช่น ในกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตในระหว่างการพิจารณาคดีและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ทำให้จำเลยไม่สามารถใช้สิทธิตามกฎหมายอาญาได้ เนื่องจากอาการป่วยส่งผลกระทบต่อความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการดำเนินการในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลย ทำให้ไม่สามารถสื่อสาร หรือปรึกษากับทนายความของตนเองเพื่อเตรียมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้ ด้วยเหตุนี้หากปล่อยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการป่วยทางจิตดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างปกติทั่วไป จะส่งผลให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการต่อสู้คดีของจำเลย⁴⁵

ในประเทศไทยจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ขึ้นสำหรับกรณีในระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของพนักงานสอบสวน หรือศาล หากปรากฏว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยมีความผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริต ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ซึ่งบัญญัติว่า

⁴² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173.

⁴³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8.

⁴⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 179.

⁴⁵ สุทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. (2559). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 56-57.

“ในระหว่างทำการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณา ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริต หรือสามารถต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้น ไปยังโรงพยาบาล โรคจิตหรือมอบให้แก่ผู้อนุญาต ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการ ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้”

ตามบทบัญญัติมาตรา 14 ข้างต้น เป็นการกำหนดวิธีการดำเนินคดีกับผู้ต้องหา หรือจำเลยที่มีอาการวิกลจริตเกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินคดีอาญา โดยแบ่งเป็น 2 เรื่อง คือ

1. สั่งให้แพทย์ตรวจ

เมื่อมีเหตุอันควรเชื่อว่า ผู้ต้องหา หรือจำเลย เป็นผู้วิกลจริต และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวน หรือศาล มีอำนาจสั่งให้แพทย์ตรวจผู้นั้นได้ และเมื่อตรวจเสร็จแล้วให้แพทย์มาให้ถ้อยคำถึงผลของการตรวจนั้น

2. ส่งตัวไปยังโรงพยาบาล โรคจิต และงดการพิจารณาคดี หรือจำหน่ายคดีชั่วคราว

หากระหว่างดำเนินคดี พนักงานสอบสวน หรือศาล มีความเห็นว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลย เป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริต หรือสามารถต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้น ไปยังโรงพยาบาล โรคจิตหรือมอบให้แก่ผู้อนุญาต ข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

ทั้งนี้ ก่อนจะดำเนินการตามข้อ 1 และข้อ 2 พนักงานสอบสวนหรือศาลจะต้องมีเหตุอันควรเชื่อ หรือเห็นว่า (1) ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นคนวิกลจริต และ (2) ไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ซึ่งต้องเข้าหลักเกณฑ์ทั้งสองประการ โดยเงื่อนไขดังกล่าวได้กำหนดขึ้นเพื่อให้การดำเนินคดีอาญาเกิดความเป็นธรรมกับผู้ต้องหาที่เป็นผู้วิกลจริต และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เพราะบุคคลดังกล่าวไม่อาจเข้าใจการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินคดี เช่น สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อเท็จจริง

เกี่ยวกับการกระทำผิดที่ถูกกล่าวหาและข้อหา⁴⁶ สิทธิในการมีทนายความ⁴⁷ สิทธิในการที่จะให้การหรือไม่ให้การ⁴⁸ เป็นต้น

นอกจากนี้ หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การดำเนินคดีแก่ผู้กระทำความผิด เพื่อให้ได้รับโทษทางอาญาจะกระทำได้อต่อเมื่อผู้ต้องหา หรือจำเลยมีความสามารถที่จะต่อสู้คดีป้องกันตนได้เต็มที่ ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องมีความเข้าใจในสภาพของการดำเนินคดีเกี่ยวกับตน และสามารถที่จะกระทำการตามที่กฎหมายบังคับไว้เพื่อประโยชน์แก่ตน การหยุดกระบวนการพิจารณาไว้ชั่วคราว เช่น การงดการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือการพิจารณาคดีในศาล จึงจำเป็นเพื่อรอให้ผู้ต้องหา หรือจำเลย หายจากอาการวิกลจริต หรือ สามารถต่อสู้คดีได้ เพื่อกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไป⁴⁹

เนื่องจากตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ให้สิทธิกับพนักงานสอบสวน หรือศาลเป็นผู้พิจารณาว่ามีเหตุอันสมควรหรือไม่ที่จะส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้แพทย์ทำการตรวจสภาพทางจิตว่าเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ ดังนั้น จึงมีหลายกรณี ที่พนักงานสอบสวน หรือศาลไม่ดำเนินการส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยให้แพทย์ตรวจ ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกา ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2594/2542 คดีระหว่างพนักงานอัยการ สำนักงานอัยการสูงสุด โจทก์ กับนายสุรชัย หงส์สิริลักษณ์ จำเลย ในวันที่พนักงานอัยการ โจทก์ยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลชั้นต้น ช. น้องจำเลยยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นพร้อมใบตรวจโรคของแพทย์โรงพยาบาลว่า จำเลยเป็นโรคจิตเภท มีอาการระแวง พุดจาจวกรวน โรงพยาบาลรับตัวจำเลยไว้รักษา รวม 4 ครั้งและหลังเกิดเหตุคดีนี้เพียง 3 วัน โรงพยาบาลก็ได้รับตัว จำเลยไว้รักษาอีกครั้งหนึ่งครั้งนี้จำเลยมีอาการหงุดหงิดง่าย พุดและยิ้มคนเดียว โรงพยาบาลจำต้องดูแลรักษาต่อไป อย่างต่อเนื่องเพื่อไม่ให้อาการกำเริบยิ่งขึ้น ดังนี้ เมื่อกรณีมีเหตุควรเชื่อในเบื้องต้นว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ศาลจึงชอบที่จะสั่งให้แพทย์ตรวจจำเลยโดยละเอียด แล้วเรียกแพทย์ผู้ตรวจมาให้ถ้อยคำต่อศาล หรือมาให้การว่า จำเลยวิกลจริตถึงขนาดไม่สามารถต่อสู้ได้หรือไม่เสียก่อน แล้วจึงพิจารณาพิพากษาคดีต่อไปการที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์มิได้พิจารณาคำร้องของ ช. น้องจำเลยเป็นการที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิจารณาและพิพากษาลงโทษจำเลย โดยไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ก่อน จึงไม่ชอบด้วยกระบวนการพิจารณา ปัญหาเกี่ยวกับความสงบ

⁴⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134.

⁴⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1.

⁴⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4.

⁴⁹ คณิง ฤไชย. (2555). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: เดือนตุลา. หน้า 50.

เรียบร้อยของประชาชน จำเลยย่อมยกขึ้นฎีกาได้ และศาลฎีกาย่อมมีอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 208 (2) ประกอบด้วยมาตรา 225 สั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่ให้ถูกต้อง โดยให้ศาลชั้นต้นส่งตัวจำเลยไป ให้แพทย์โรงพยาบาลสมเด็จพระยาหรือโรงพยาบาลอื่นที่ศาลชั้นต้นเห็นสมควร ตรวจสอบสภาพจิตและเรียกแพทย์ผู้ตรวจจำเลย มาให้ถ้อยคำหรือให้การต่อศาลว่าตรวจได้ผลประการใดแล้ว ดำเนินการพิจารณาพิพากษาไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14⁵⁰

จากคำพิพากษาข้างต้นสรุปได้ว่า การที่น้องของจำเลยซึ่งเป็นญาติสนิทที่รู้ถึงอาการวิกลจริตของจำเลยได้เสนอหลักฐานการรักษาตัวต่อศาลชั้นต้น และศาลอุทธรณ์ แต่ทั้งสองศาลไม่พิจารณาหลักฐานของญาติจำเลยแต่อย่างใด จึงไม่ได้ดำเนินการส่งจำเลยให้แพทย์ตรวจ เพื่อให้แพทย์ให้ความเห็นว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถดำเนินคดีได้หรือไม่ ส่งผลให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีไม่ชอบด้วยกฎหมาย และต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่อีกครั้ง และ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3248/2532 คดีระหว่างพนักงานอัยการประจำศาลจังหวัดไชยา โจทก์ กับนายวิรัตน์ แก้วเกลี้ยง จำเลย ขอให้ศาลฎีกาพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 โจทก์ฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 และสั่งริบของกลาง จำเลยให้การรับสารภาพ ศาลชั้นต้นพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 ให้ลงโทษจำคุกตลอดชีวิต จำเลยให้การรับสารภาพเป็นประโยชน์แก่การพิจารณามีเหตุบรรเทาโทษลดโทษให้กึ่งหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78 เปลี่ยนโทษจำคุกตลอดชีวิตเป็นจำคุก 50 ปี ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 53 คงจำคุกจำเลยมีกำหนด 25 ปี ของกลางให้ริบ จำเลยอุทธรณ์ศาลอุทธรณ์พิพากษาแก้เป็นว่า ให้จำคุกจำเลย 20 ปี จำเลยให้การรับสารภาพเป็นประโยชน์แก่การพิจารณา มีเหตุบรรเทาโทษลดโทษให้กึ่งหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78 จำคุก 10 ปี นอกจากนี้ให้เป็นไปตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น จำเลยฎีกา ระหว่างพิจารณาของศาลฎีกา ศาลฎีกามีคำสั่งให้ศาลชั้นต้นส่งตัวจำเลยไปให้แพทย์ตรวจและเรียกแพทย์มาให้ถ้อยคำ ศาลชั้นต้นได้สวนแพทย์ผู้ตรวจแล้วจึงได้ส่งสำนวนมายังศาลฎีกาเพื่อพิจารณาส่งต่อไป

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า "ในชั้นนี้มีปัญหาพิจารณาว่า ในระหว่างพิจารณาของศาลชั้นต้น จำเลยเป็นผู้วิกลจริตและสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ พิเคราะห์แล้ว ศาลชั้นต้นได้ไต่สวนนายแพทย์ปริชา จันโท ผู้อำนวยการโรงพยาบาลประสาทสงขลา ผู้ตรวจจำเลยเบิกความว่าจำเลยเป็นโรคจิตชนิดระแวง แยกตัวเองจากผู้อื่น และหวาดระแวงคนอื่น ขณะที่มาตรวจรักษาที่โรงพยาบาล พยานจะนำตัวจำเลยไปตรวจคลื่นสมองและตรวจสภาพจิต ก็ได้รับการโต้แย้งจากจำเลยว่าจะเอาตนไปฆ่า

⁵⁰ ศาลฎีกา. (ม.ป.ป.) ระบบสืบค้นคำพิพากษา คำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2594/2542 (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://deka.supremecourt.or.th/search>. [2563, 20 พฤษภาคม].

หรือ ต่อมาอีกหนึ่งสัปดาห์จึงสามารถตรวจคลื่นสมองและสภาพจิตของจำเลยได้ จำเลยสามารถจะรับผิดชอบตนเองได้ แต่หากออกไปอยู่ในสังคมจะมีอาการหวาดระแวงเกรงว่าผู้อื่นจะมาทำร้าย ผู้ป่วยประเภทนี้ปกติแล้วเมื่อกลับผู้อื่นจะทำร้าย ก็จะรีบทำร้ายผู้อื่นก่อนเพื่อไม่ให้ถูกทำร้าย เมื่อตรวจร่างกายจำเลยแล้วสรุปได้ว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตชนิดระแวงและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เห็นว่า คำเบิกความของพยานดังกล่าวมีเหตุผลน่าเชื่อถือ เพราะเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้ยังได้ความตามบันทึกการตรวจสถานที่เกิดเหตุหมายเลข 3 ระบุว่า สาเหตุที่จำเลยใช้มีดพร้าฟันผู้ตายเพราะจำเลยเข้าใจว่าผู้ตายจะทำร้ายจำเลยและบุตรของจำเลย ซึ่งความจริงแล้วผู้ตายกับจำเลยไม่เคยมีสาเหตุโกรธเคืองกันมาก่อน พฤติการณ์ของจำเลยเห็นได้ว่าเป็นอาการของคนหวาดระแวงตรงตามที่ นายแพทย์ปรีชา จันโท เบิกความที่ยังปรากฏด้วยว่า ก่อนเกิดเหตุจำเลยเคยเข้ารับการรักษาโรคจิตที่โรงพยาบาลสวนสราญรมย์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ตามบัตรประจำตัวคนไข้เอกสารท้ายฟ้องอุทธรณ์ของจำเลย เมื่อรับฟังพยานหลักฐานทั้งหมดประกอบกันแล้ว จึงเชื่อได้ว่าระหว่างการพิจารณาของศาลชั้นต้นจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ที่ศาลล่างทั้งสองดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีนี้มาจึงไม่ชอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ฎีกาของจำเลยฟังขึ้น และศาลฎีกามีอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 208(2) มาตรา 225 ในอันที่จะมีคำสั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการใหม่ให้ถูกต้องและเหมาะสมต่อไป"

พิพากษายกคำพิพากษาศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ ให้ศาลชั้นต้นส่งตัวจำเลยไปยังโรงพยาบาลสวนสราญรมย์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือ โรงพยาบาลแห่งอื่นตามที่ศาลชั้นต้นเห็นสมควร รับผิดชอบต่อการรักษาจนกว่าจำเลยจะหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ จึงให้ศาลชั้นต้นยกคดีนี้ขึ้นพิจารณาและพิพากษาใหม่ตามรูปคดี⁵¹

จากคำพิพากษาข้างต้นสรุปได้ว่า จำเลยมีหลักฐานการรักษาโรคจิตที่โรงพยาบาลสวนสราญรมย์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ตามบัตรประจำตัวคนไข้เอกสารท้ายฟ้องอุทธรณ์ของจำเลย ศาลฎีกาจึงสั่งให้แพทย์ตรวจและมาให้ถ้อยคำเมื่อตรวจจำเลยเสร็จแล้ว ซึ่งศาลฎีกาเชื่อว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตตั้งแต่ในระหว่างการดำเนินคดีของศาลชั้นต้น แต่ทั้งศาลชั้นต้น และอุทธรณ์ไม่ได้ดำเนินการตามมาตรา 14 โดยสั่งให้แพทย์ตรวจ จึงส่งผลให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อมาจึงไม่ชอบด้วยกฎหมาย

⁵¹ ศาลฎีกา. (ม.ป.ป.) ระบบสืบค้นคำพิพากษา คำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3248/2532. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://deka.supremecourt.or.th/search>. [2563, 20 พฤษภาคม].

เนื่องจากกฎหมายไทยไม่มีคำนิยามคำว่า “วิกลจริต” ไว้ ดังนั้น พนักงานสอบสวน หรือศาล จึงไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการพิจารณาถึงความวิกลจริตได้ชัดเจน เพราะไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับโรค หรืออาการดังกล่าว ซึ่งในทางการแพทย์ให้ความหมายของคำว่า “วิกลจริต” หรือ โรคจิต คือ ภาวะผิดปกติทางจิตที่มีความผิดปกติของความคิด อารมณ์ พฤติกรรมอย่างมากจนไม่อยู่ในโลกของความเป็นจริง เช่น คนบางคนอาจจะมีอาการของ⁵²

1) ความคิดหลงผิด (ระแวงถูกสะกดรอยตาม, ถูกทำร้าย, ถูกนิรโทษ, ถูกควบคุมโดยอำนาจไสยศาสตร์หรือไม่โครซิฟ)

2) ประสาทหลอน (ได้ยินหูแว่วเสียงคนพูดถึงตนเอง, ภาพหลอน)

3) พฤติกรรมแปลกผิดประหลาดจากปกติ (วุ่นวายมาก, ทำท่าแปลกๆ)

4) พุดจาผิดปกติ (พุดฟังไม่รู้เรื่อง, ไม่ปะติดปะต่อ, ใช้ภาษาแปลก ๆ)

5) เฉื่อยชา อยู่เฉยๆ หนึ่งๆ เก็บตัว ไม่สนใจสังคม ไม่ดูแลตนเอง ดูเหมือนคนขี้เกียจ นอกจากนี้ ในความหมายของคำว่า “ไม่สามารถต่อสู้คดีได้” กฎหมายไทยไม่มีคำนิยามเช่นเดียวกัน ซึ่งกลุ่มพัฒนาวิชาการ ของสถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์ ได้ให้หมายความไว้ว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลย มีความผิดปกติทางจิตทำให้ไม่สามารถป้องกันตนเองในขณะที่ถูกดำเนินคดีและไม่สามารถดำเนินการตามคำแนะนำของทนายความได้ รวมถึงไม่เข้าใจวิธีการและวัตถุประสงค์ในการดำเนินคดี และไม่สามารถเข้าใจผลที่อาจเกิดขึ้นจากการถูกดำเนินคดีและการให้ข้อมูลกับทนายความได้⁵³ ซึ่งความสามารถดังกล่าวเป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินการสอบสวนพิจารณาทางอาญา ซึ่งมี 6 ประการ⁵⁴ คือ

1) ความสามารถในการสารภาพความผิด

2) ความสามารถในการรับผิด

3) ความสามารถในการละเว้นสิทธิ์ในการให้คำแนะนำปรึกษา

4) ความสามารถในการต่อสู้คดี

⁵² หลักสูตรวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาสุขภาพจิต คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (ม.ป.ป.).

คนวิกลจริต (psychosis). (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.cumentalhealth.com/รอบรู้เรื่องสุขภาพจิตผู้ใหญ่/วิกลจริต-Psychosis.html>. [2563, 15 พฤษภาคม].

⁵³ กลุ่มพัฒนาวิชาการ ส่วนนิติจิตเวช. (2548). *รายงานเรื่อง ผลของโปรแกรมกลุ่มเตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยนิติจิตเวช*. กรุงเทพฯ : สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์. หน้า 16. อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. (2559). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 65.

⁵⁴ สิทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 45. หน้า 65.

5) ความสามารถในการตั้งคำพิพากษาคดี

6) ความสามารถในการถูกบังคับตามกฎหมาย

โดยความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นเรื่องสำคัญมากและต้องมีการประเมินความสามารถในการดำเนินคดีก่อนดำเนินคดีทุกครั้ง เพื่อให้แน่ใจว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะสามารถต่อสู้คดีได้ เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้เต็มที่

จากความหมายของคำว่า “วิกลจริต” และ “ความสามารถในการต่อสู้คดี” ข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณาประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 จะแสดงให้เห็นได้ว่า พนักงานสอบสวน หรือศาลจะเป็นผู้พิจารณาในเบื้องต้นเองว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ หรือไม่ หากเห็นเองว่าไม่มีเหตุอันควรเชื่อว่าวิกลจริต จะไม่ดำเนินการส่งให้แพทย์ตรวจ แต่หากเห็นว่าวิกลจริตจึงจะส่งให้แพทย์ตรวจ ซึ่งทั้งพนักงานสอบสวน และศาลจึงสามารถมีดุลพินิจได้อย่างอิสระ

3.2.2.2 ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตแต่สามารถต่อสู้คดีได้

ในกรณีหลักเกณฑ์ของมาตรา 14 วรรคหนึ่ง หากพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตระหว่างการดำเนินคดีในชั้นสอบสวน หรือชั้นศาล ต้องส่งให้แพทย์ตรวจ ทั้งนี้ หากแพทย์ตรวจแล้วให้ความเห็นว่า จำเลยมีอาการวิกลจริต แต่หากยังสามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวน หรือศาลต้องดำเนินคดีต่อไปแม้ว่าจำเลยจะยังไม่หายจากอาการวิกลจริตก็ตาม⁵⁵ ดังตัวอย่างคำพิพากษาคดีที่ 928/2499

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 928/2499 ศาลสั่งให้แพทย์ตรวจจิตใจของจำเลย แพทย์รายงานว่าจำเลยเป็นลมบ้าหมู อาการวิกลจริตมีขึ้นเวลาจำเลยชัก ถ้าไม่ชักก็เป็นคนปกติ ดังนี้ แม้จะปรากฏในรายงานแพทย์ว่าจำเลยวิกลจริต แต่ก็ปรากฏว่าจำเลยยังต่อสู้คดีได้ ศาลก็ทำการพิจารณาต่อไปได้

56

จากคำพิพากษาข้างต้นได้วางหลักเกณฑ์ในกรณีที่ผู้วิกลจริตในระหว่างพิจารณาคดี หากสามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวน หรือศาล ต้องดำเนินคดีต่อไป หมายความว่า ในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหา หรือจำเลยที่วิกลจริต ต้องใช้วิธีพิจารณาคดีเช่นเดียวกันกับบุคคลปกติทั่วไป

⁵⁵ สหส สิงหวิริยะ. (2551). *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 29) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ. หน้า 82.

⁵⁶ ศาลฎีกา. (ม.ป.ป.). ระบบสืบค้นคำพิพากษา คำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา. *คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 928/2499*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://deka.supremecourt.or.th/search>. [2563, 20 พฤษภาคม].

ทั้งนี้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นบุคคลที่มีความสำคัญและต้องได้รับการประกันสิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ เพราะเป็นประธานของคดี (Procedural subject) ตามกระบวนการยุติธรรมในระบบกล่าวหา (Accusatorial system) โดยต้องพิจารณาจากทั้งความรู้ ความเข้าใจ และรวมถึงความสามารถของตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเอง⁵⁷ และจำเลยต้องสามารถต่อสู้คดีได้เท่าเทียมกับฝ่ายโจทก์ และป้องกันมิให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกเอาเปรียบในทางการดำเนินคดี ดังนี้

(1) ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องมีสภาพจิตใจที่สามารถต่อสู้คดีได้

หมายความว่า ผู้ต้องหา หรือจำเลยต้องมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ดังนั้นสภาพจิตใจของผู้ต้องหา หรือจำเลยต้องได้รับความคุ้มครองเพื่อให้บุคคลดังกล่าวสามารถต่อสู้คดีได้ โดยไม่ทำให้การให้ปากคำคลาดเคลื่อนไปจากความจริง ในกรณีผู้ที่มีสภาพจิตใจที่อ่อนแอ เช่น เด็กหรือเยาวชน เป็นต้น โดยในประเทศไทยได้คุ้มครองสภาพจิตใจของพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี ซึ่งระบุอยู่ในมาตรา 133 ทวิ กำหนดให้คดีอาญาความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ซึ่งมีไม่ความผิดเกี่ยวกับการข่มขืนต่อสู ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพ ความผิดฐานกรรโชก ชิงทรัพย์ หรือปล้นทรัพย์ หรือในความผิดอื่นที่มีโทษจำคุกเป็นต้น หากผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี การถามปากคำต้องแยกกระทำเป็นส่วนสัดส่วนในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก และให้มีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานอัยการร่วมในการถามปากคำเด็ก และในกรณีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เห็นว่าการถามเด็กคนใด หรือคำถามใด อาจมีความกระทบกระเทือนต่อจิตใจเด็กอย่างรุนแรงให้พนักงานสอบสวนถามถามผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์โดยไม่让孩子ได้ยินคำถาม และไม่ให้มีการถามซ้ำหลายครั้งโดยไม่มีเหตุสมควร⁵⁸ ซึ่งบทบัญญัตินี้นำไปใช้ในการสอบสวนผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกิน 18 ปีด้วยเช่นกัน ตามมาตรา 134/2⁵⁹ และในชั้นได้สวนมูลฟ้องผู้ต้องหาที่เป็นเด็ก ตามมาตรา 171 วรรคหนึ่ง⁶⁰ ซึ่งให้นำมาตรา 133 ทวิ มาใช้โดยอนุโลม ทั้งนี้ มาตรา 133 ทวิ เป็นบทบัญญัติที่เพิ่มเติมขึ้นมาตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2542 มาตรา 5 เพราะเดิมในการถามปากคำพยาน หรือผู้เสียหายที่เป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี ใช้วิธีการเช่นเดียวกับการถามปากคำผู้ใหญ่ ซึ่งในชั้นสอบสวนพนักงานสอบสวนยังไม่มีควมชำนาญในการถามคำถามเด็ก อันอาจส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของเด็กและอาจทำให้คำให้การคลาดเคลื่อนไม่

⁵⁷ ณรงค์ ใจหาญ. (2556). *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 77.

⁵⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 ทวิ.

⁵⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/2.

⁶⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 171 วรรคหนึ่ง.

ตรงกับความจริง และในการถามคำถามซ้ำ ๆ กับเด็กโดยไม่มีเหตุอันสมควรยังอาจทำให้เป็นการตอกย้ำจิตใจเด็กให้บอบช้ำและเลวร้ายมากยิ่งขึ้น⁶¹ ดังนั้น บทบัญญัติที่แก้ไขเพิ่มเติมนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองสภาพจิตใจของเด็กในการให้ปากคำ และเพื่อให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเป็นหลักประกันได้ว่าคำให้การนั้นจะเป็นความจริง

(2) จำเลยต้องรับทราบว่าคุณถูกกล่าวหาอย่างไร

ในการกล่าวหาว่าจำเลยกระทำความผิดใดนั้น จำเลยย่อมมีสิทธิที่จะรับทราบข้อกล่าวหา ว่าจำเลยกระทำการใดอันเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย และพยานโจทก์ที่นำเสนอได้แสดงข้อเท็จจริงที่แสดงว่าจำเลยกระทำความผิดอย่างไร⁶² ดังนั้น โจทก์ต้องบรรยายการกระทำที่อ้างว่าจำเลยกระทำความผิด ข้อเท็จจริงและรายละเอียดเกี่ยวกับเวลา และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำนั้นเพื่อให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี ซึ่งระบุอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158(5)⁶³ และมาตรา 172 วรรคสอง กำหนดให้ศาลจะต้องอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามจำเลยว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ และจะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง⁶⁴

(3) จำเลยมีสิทธิที่จะมีทนายความช่วยเหลือในการดำเนินคดี

จำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการช่วยเหลือในการดำเนินคดีจากทนายความทั้งในชั้นพนักงานสอบสวนและในชั้นพิจารณาคดีของศาล บทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิในการมีทนายความช่วยเหลือในการดำเนินคดี เช่น

ในชั้นจับกุมหรือควบคุม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 (1) ที่บัญญัติให้ผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว⁶⁵

ในชั้นสอบสวน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 ที่บัญญัติให้ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือในคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 18 ปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนสอบถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ และในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงาน

⁶¹ หลักการและเหตุผลท้ายพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2542.

⁶² ณรงค์ ใจหาญ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 57. หน้า 79.

⁶³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158 (5).

⁶⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคสอง.

⁶⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 (1).

สอบสวนสอบถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความให้รัฐจัดทนายความให้⁶⁶

ในชั้นพิจารณา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ที่บัญญัติไว้ว่า ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกประหารชีวิต หรือจำเลยมีอายุไม่เกิน 18 ปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่หากไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ และในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่หากไม่มีและจำเลยต้องการทนายความก็ให้ศาลตั้งทนายความให้⁶⁷

(4) สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะไม่ให้การเป็นปฎิปักษ์ต่อตนเอง

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 (1) ที่บัญญัติว่า ผู้ต้องหา มีสิทธิจะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาคดีได้⁶⁸ และในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 234 บัญญัติว่า พยานไม่ต้องตอบคำถามโดยตรงหรืออ้อม ที่อาจทำให้ถูกฟ้องคดีอาญา เมื่อมีคำถามเช่นนั้นให้ศาลเตือนพยาน

ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิจะให้การอย่างใดก็ได้ รวมถึงให้การรับสารภาพได้ แต่ศาลจะรับฟังได้ ต้องอยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจของผู้ให้การรับสารภาพด้วย โดยต้องไม่ได้เกิดจากการล่อลวง ชูเชิญ ให้คำมั่นสัญญา ใช้กำลังบังคับ หรือโดยวิธีอื่นใดในทำนองเดียวกันเพื่อให้ได้คำรับสารภาพมา ด้วยเหตุนี้ หากผู้ต้องหา หรือจำเลยมีอาการป่วยทางจิตไม่ว่าด้วยสาเหตุใดก็ตาม จะส่งผลต่อคำให้การรับสารภาพนั้นว่าจะรับฟังได้หรือไม่ น่าเชื่อถือหรือไม่

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ยังได้แบ่งการดำเนินคดีกับผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกฤตจิต เป็น 3 กรณี คือ ชั้นสอบสวน ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และชั้นพิจารณาคดี ดังนั้น ในกรณีที่ผู้ต้องหา หรือจำเลยวิกฤตจิตแต่ยังสามารถต่อสู้คดีได้ในระหว่างการพิจารณาคดีทั้ง 3 กรณีดังกล่าว ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องถูกดำเนินการดังนี้

1) การดำเนินการในชั้นสอบสวน

การสอบสวน หมายถึงการรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ⁶⁹ โดยผู้ทำ

⁶⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 วรรคหนึ่งและวรรคสอง.

⁶⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 วรรคหนึ่ง และวรรคสอง.

⁶⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 (1).

⁶⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11).

การสอบสวนนั้น คือพนักงานสอบสวน ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้อำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน⁷⁰ โดยการสอบสวนผู้ต้องหา ดังนี้

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134⁷¹ เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียก หรือ ส่งตัวมา หรือเข้าพบพนักงานสอบสวนเอง หรือปรากฏว่าผู้ใดมาอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวนเป็นผู้ต้องหา ให้ถามชื่อตัว ชื่อรอง ชื่อสกุล สัญชาติ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด และแจ้งให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดแล้วจึงแจ้งข้อหาให้ทราบ ซึ่งเป็นกรณีที่ต้องการคุ้มครองผู้ต้องหาเพื่อให้ผู้ต้องหารับทราบถึงการกระทำที่อ้างว่าตนกระทำความผิด และขอกล่าวหา เพื่อให้จำเลยได้เข้าใจเนื้อหาที่พนักงานสอบสวนจะดำเนินการสอบสวนต่อไปว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องใด และคนใดได้กระทำความผิดที่ถูกกล่าวหาหรือไม่ เพื่อสามารถจะนำพยานหลักฐานมา พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้

ดังนั้น ในกรณีของผู้ต้องหาที่วิกลจริต แต่พนักงานสอบสวนเห็นว่าสามารถต่อสู้คดีได้ นั้น พนักงานสอบสวนก็ต้องดำเนินการตามมาตรา 134 เช่นเดียวกัน แต่ทั้งนี้ ผู้ต้องหาก็ก็น่าจะเป็นผู้วิกลจริต ซึ่งมีแนวโน้มที่อาจจะไม่เข้าใจถึงเนื้อหาของกรกล่าวหา หรือขั้นตอนเป็นอย่างดี เช่นเดียวกับคนปกติทั่วไป ซึ่งอาจส่งผลให้เข้าใจข้อกล่าวหาคลาดเคลื่อนได้

ในขั้นตอนก่อนการสอบปากคำผู้ต้องหา มีหลักเกณฑ์ระบุอยู่ในมาตรา 134/1 ถึง มาตรา 134/4 ดังนี้ ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การ ให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ แต่ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การพนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

ทั้งนี้ เรื่องทนายความในการช่วยเหลือผู้ต้องหาในการดำเนินคดีนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 กำหนดให้ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต และคดีที่ผู้ต้องหาไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ต้องมีทนายความร่วมในการสอบสวนด้วยเสมอ ซึ่งหากจำเลยไม่มีรัฐจึงมีหน้าที่จัดหาทนายความมาให้ ซึ่งแตกต่างจากคดีที่มีโทษจำคุก หากผู้ต้องหาไม่มี และต้องการทนายความเท่านั้น รัฐถึงจะดำเนินการให้

ดังนั้น ในกรณีจำเลยวิกลจริตแต่พนักงานสอบสวนเห็นว่าสามารถต่อสู้คดีได้ หากถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดในข้อหาที่มีอัตราโทษจำคุก ผู้ต้องหาอาจไม่มีทนายความช่วยเหลือได้ หากผู้ต้องหาไม่แจ้งพนักงานสอบสวนว่าต้องการทนายความ

⁷⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (6).

⁷¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1.

ในขั้นตอนการถามคำให้การผู้ต้องหา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 มีหลักเกณฑ์ว่า ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า (1) ผู้ต้องหาสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การ ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ (2) ผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ได้ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้

ดังนั้น ในกรณีจำเลยวิกลจริตแต่พนักงานสอบสวนเห็นว่าสามารถต่อสู้คดีได้ ผู้ต้องหาต้องสามารถตัดสินใจที่จะให้การหรือไม่ให้การได้ ซึ่งขณะนั้นจำเลยเป็นผู้วิกลจริตอยู่ จึงอาจไม่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แยกแยะเช่นเดียวกับคนปกติ หรือ ไม่สามารถจะตอบคำถามเป็นเรื่องราวและพิทักษ์สิทธิของตนได้ และไม่เข้าใจในกระบวนการพิจารณาได้ดี เช่นไม่ขอให้ทนายความช่วยเหลือ ซึ่งจะส่งผลเสียต่อคดีของผู้ต้องหาได้ เพราะคำให้การในชั้นสอบสวนสามารถนำไปเป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาคดีต่อไปได้ นอกจากนี้ เนื่องจากผู้ต้องหายังเป็นผู้วิกลจริตอยู่ ดังนั้น การสอบคำให้การอาจทำให้เกิดอาการเครียด ถูกกดดัน จากทั้งคำถามและสภาพแวดล้อมได้ ดังนั้น หากไม่มีผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสภาพจิตที่คอยช่วยเหลือในการตั้งคำถามหรือดูอาการของผู้ต้องหา อาจจะทำให้จำเลยไม่ได้รับการคุ้มครองที่เหมาะสมในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นสอบสวน

2) การไต่สวนมูลฟ้อง

การไต่สวนมูลฟ้อง หมายถึง กระบวนไต่สวนของศาลเพื่อวินิจฉัยถึงมูลคดีซึ่งจำเลยต้องหา⁷² ในวันไต่สวนมูลฟ้อง เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้ว ให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจดรายงานไว้และดำเนินการต่อไป และไม่ตัดสิทธิจำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือ⁷³ แต่ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ในการไต่สวนมูลฟ้อง ถ้าจำเลยมาศาลและไม่มีทนายความ ให้ศาลตั้งทนายความให้⁷⁴ และในการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรตั้งว่าคดีไม่มีมูล รวมถึงมีสิทธิระบุนุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่เกี่ยวข้องสนับสนุนข้อเท็จจริงในคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้⁷⁵

⁷² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(12).

⁷³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165.

⁷⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/1.

⁷⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2.

ดังนั้น ในกรณีจำเลยวิกลจริตแต่พนักงานสอบสวนเห็นว่าสามารถต่อสู้คดีได้ ซึ่งในชั้นนี้ หากไม่ใช่คดีที่มีโทษประหารชีวิต หรือ เป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปีในวันที่ถูกฟ้อง จำเลยต้องร้องขอทนายความ ศาลจึงจะจัดหาทนายความมาให้ อีกทั้ง ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 นี้ ให้สิทธิจำเลยยื่นคำแถลงที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่สำคัญที่ศาลควรสังคดีไม่มีมูลได้ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เพิ่มเติมมาใหม่และเป็นประโยชน์กับจำเลยมากในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งกรณีจำเลยผู้วิกลจริตจึงเป็นการใช้สิทธิในเรื่องนี้ได้ยากลำบาก

3) ในชั้นพิจารณาคดี

การพิจารณาคดี ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้ให้ความหมายไว้ แต่สามารถนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาเทียบเคียงได้ว่า การพิจารณา หมายความว่า กระบวนพิจารณาทั้งหมดในศาลใดศาลหนึ่ง ก่อนศาลนั้นชี้ขาดตัดสินหรือจำหน่ายคดีโดยคำพิพากษาหรือคำสั่ง⁷⁶ และการนั่งพิจารณาคดี หมายความว่า การที่ศาลออกนั่งเกี่ยวกับการพิจารณาคดี เช่น ชี้สองสถาน สืบพยาน ทำการไต่สวนคำขอต่าง ๆ และฟังคำแถลงการณ์ด้วยวาจา⁷⁷ จากความหมายดังกล่าว สรุป คำว่า การพิจารณาคดีในศาล หมายถึง กระบวนพิจารณาคดีตั้งแต่ในชั้นชี้สองสถาน สืบพยาน ไต่สวนคำร้อง ฟังคำแถลงการณ์ ก่อนศาลจะมีคำสั่งชี้ขาดคดี หรือจำหน่ายคดี โดยคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 กำหนดว่าเมื่อโจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลแล้ว และศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำผิดหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ และถ้าจำเลยไม่ยอมให้การ ก็ให้ศาลจกรายงานไว้และดำเนินการพิจารณาต่อไป และในมาตรา 173 ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้ศาลตั้งทนายความให้ ส่วนในกรณีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้

ดังนั้น ในกรณีจำเลยวิกลจริตแต่พนักงานสอบสวนเห็นว่าสามารถต่อสู้คดีได้ ในชั้นพิจารณาของศาลนั้น จำเลยต้องสามารถเข้าใจคำฟ้องที่ศาลอธิบายให้ฟัง และต้องตัดสินใจในเรื่องการให้การด้วยเช่นกัน ซึ่งหากจำเลยไม่มีทนายความช่วยเหลือ เพราะไม่ใช่คดีที่มีโทษประหารชีวิต หรือคดีที่จำเลยเป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล จำเลยวิกลจริตต้องแจ้งต่อศาลว่าตนต้องการทนายความ ศาลจึงจะจัดหาทนายความมาให้ อีกทั้งในการพิจารณาคดีมีวิธีการต่าง ๆ เพื่อ

⁷⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1(8).

⁷⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1(9).

พิสูจน์ความผิดของจำเลย ทั้งการสืบพยาน ตอบคำถามค้าน ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความเคร่งครัด และต้องสามารถพิทักษ์สิทธิของตนเองได้ ทั้ง ๆ ที่ตนยังมีอาการวิกลจริตอยู่

3.3 ความแตกต่างระหว่างความวิกลจริตของผู้กระทำความผิดในขณะที่ลงมือกระทำความผิด กับความวิกลจริตของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างดำเนินคดี

ตามหลักสากลการพิจารณาความวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลย จะพิจารณาว่าในเวลาที่จะกระทำความผิด ผู้นั้นมีความรู้สึกผิดชอบ และสามารถคิดตัดสินใจ และยับยั้งการกระทำนั้นได้หรือไม่ ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาใช้หลักการพิจารณาความวิกลจริตของผู้กระทำความผิดที่เรียกว่า หลักข้อต่อสู้ความวิกลจริตของสถาบันกฎหมายอเมริกัน (The American Law Institute test หรือ The A.L.I. test) โดยวางหลักว่า ผู้กระทำความผิดอาญาจะต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น ถ้าในขณะที่กระทำความผิดบุคคลนั้นไม่สามารถรู้ผิดชอบในการกระทำของตน และไม่สามารถยับยั้งไม่ให้กระทำการนั้นได้อันเนื่องมาจากความผิดปกติทางจิตหรือความวิกลจริตของผู้กระทำผิดเอง⁷⁸

ในประเทศไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาความผิดปกติทางจิตของจำเลยไว้เช่นกัน ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 มีหลักว่า ในขณะที่กระทำความผิด หากผู้กระทำไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะมีจิตบกพร่อง โรครจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น เว้นแต่หากยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นยังคงต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้⁷⁹

จากบทบัญญัติของมาตรา 65 กฎหมายไม่ได้มีเจตนารมณ์ที่จะลงโทษผู้ที่มีความบกพร่องทางจิต แต่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองบุคคลดังกล่าว เนื่องจากมีแนวความคิดว่าผู้กระทำความผิดซึ่งมีความบกพร่องทางจิตนั้น ไม่ได้มีเจตนาชั่วร้ายในจิตใจ แต่กระทำความผิดไปเนื่องจากอาการป่วย อีกทั้งการลงโทษผู้กระทำความผิด ก็ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพราะไม่อาจยับยั้งหรือปราบปรามผู้กระทำความผิดได้ และไม่สามารถทำให้ผู้กระทำความผิดเกรงกลัวไม่กล้าที่จะ

⁷⁸ Kimberly Collins Gabe Hinkebein and Staci Schorgl. (2016). *The John Hinckley Trial & Its Effect on the Insanity Defense* (online). Available form <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/hinckley/hinckleyinsanity.htm>. [2020, May 20].

⁷⁹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65.

กระทำความผิดซ้ำ และกลับตนเป็นคนดีได้ และการลงโทษไม่อาจเยียวยาอาการป่วยของผู้กระทำความผิดได้ ดังนั้น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 จึงมีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองผู้วิกลจริต ในขณะที่กระทำความผิดเท่านั้น โดยไม่พิจารณาว่าภายหลังการกระทำความผิดว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะยังคงเป็นคนวิกลจริต หรือเข้ารับการรักษาหายจากอาการดังกล่าวแล้วหรือไม่

สำหรับในส่วนของกระบวนการพิจารณาคดี หลักเกณฑ์ในการดำเนินคดีอาญาในกรณีจำเลยมีสภาพจิตไม่ปกติ หรือมีอาการวิกลจริตนั้นจะพิจารณาจากความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยเป็นสำคัญ⁸⁰ ทั้งนี้ กระบวนการพิจารณาคดีอาญามีวัตถุประสงค์เพื่อให้จำเลยสามารถต่อสู้คดีอาญาได้อย่างเต็มที่และเท่าเทียมกันกับโจทก์ ดังนั้น หากผู้ต้องหา หรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริต ในระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี ศาลจะต้องหยุดการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวและส่งตัวจำเลยไปทำการรักษาเพื่อให้สามารถกลับมาสู่การดำเนินคดีอาญาต่อไปได้⁸¹

จากหลักเกณฑ์ข้างต้น ในกระบวนการพิจารณาคดีผู้ต้องหา หรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตนั้น จะพิจารณาเฉพาะระหว่างการดำเนินคดีเท่านั้น โดยไม่พิจารณาว่าในขณะที่กระทำความผิดผู้ต้องหา หรือจำเลยเป็นผู้มีความผิดปกติทางจิตหรือเป็นคนวิกลจริตหรือไม่ เพราะ ไม่จำเป็นว่าผู้วิกลจริตในระหว่างพิจารณาจะต้องเป็นคนวิกลจริตในเวลากระทำความผิดด้วยเสมอไป หรือเป็นกรณีจำเลยเป็นผู้วิกลจริตก่อนการกระทำความผิด ในขณะที่กระทำความผิด และเป็นเรื่อยมาจนกระทั่งในเวลาดำเนินคดีก็ได้ หรืออาจจะไม่เคยมีอาการวิกลจริตมาก่อนดำเนินคดีเลยก็ตาม ดังนั้น ความวิกลจริตของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เกิดในระหว่างการพิจารณาคดีจึงต้องพิจารณาจากความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นสำคัญ ทั้งนี้ดูจากสภาพกาย และจิตใจ ว่าสามารถจะดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีได้หรือไม่ และหากดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปแล้ว จำเลยจะสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ ซึ่งประเทศไทยได้มีหลักเกณฑ์การพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ที่มีหลักว่า ในระหว่างการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้อง หรือการพิจารณาคดี ถ้าพนักงานสอบสวนเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริต และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลมีอำนาจงดการสอบสวนหรือการพิจารณา

⁸⁰ Curt R. Bartol and Anne M. Bartol. (2004). *Psychology and Law (Theory, Research and Application)*. Belmont: Thomson Wadsworth. P. 54.

⁸¹ กลุ่มพัฒนาวิชาการ ส่วนนิติจิตเวช. (2548). *รายงานวิจัยเรื่อง ผลของโปรแกรมกลุ่มเตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีต่อความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยนิติจิตเวช*. หน้า 2. อ้างถึงใน สิทธิพนธ์ ที่สุขพันธ์. (2559). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 52.

คดีไว้ชั่วคราวและมีอำนาจสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรักษาอาการวิกลจริตเพื่อให้สามารถกลับมาดำเนินคดีอาญาต่อไป⁸²

กล่าวโดยสรุป การพิจารณาหลักเกณฑ์ในเรื่องความวิกลจริตในขณะกระทำความผิด และในระหว่างพิจารณาคดีมีความแตกต่างกัน เนื่องจากการพิจารณาความวิกลจริตในขณะลงมือกระทำความผิด จะพิจารณาเฉพาะในช่วงเวลาที่กระทำความผิด แต่ไม่คำนึงถึงช่วงเวลาก่อนหรือหลังกระทำความผิด ส่วนการพิจารณาความวิกลจริตในระหว่างพิจารณาจะพิจารณาจากความสามารถของผู้ต้องหาหรือจำเลยว่าจะสามารถเข้าใจกระบวนการพิจารณาคดีหรือไม่ และสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ ซึ่งหากความวิกลจริตดังกล่าวทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถดำเนินคดีต่อไปได้ ก็สมควรที่จะต้องหยุดกระบวนการพิจารณาเพื่อส่งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรับการรักษาจนกว่าจะสามารถกลับมาต่อสู้คดีได้ ดังนั้น ช่วงเวลาที่จะพิจารณาความวิกลจริตในระหว่างพิจารณาจึงไม่ดูช่วงเวลาที่กระทำความผิด แต่จะดูว่าในระหว่างที่กำลังดำเนินคดีอยู่มีความวิกลจริตเกิดขึ้นหรือไม่ ดังนั้น จึงเป็นความแตกต่างของช่วงเวลาในการพิจารณาความวิกลจริต และหลักเกณฑ์ที่แตกต่างอีกประการ คือ หากวิกลจริตในขณะกระทำความผิด จะพิจารณาสภาพจิตใจในขณะกระทำความผิด ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการพิจารณาลงโทษ โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจไม่ต้องรับโทษ หรือรับโทษน้อยลง แต่หากวิกลจริตในระหว่างพิจารณาจะพิจารณาจากความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยว่าจะเข้าใจกระบวนการพิจารณาคดีหรือไม่ หากยังสามารถต่อสู้คดีได้ ก็ยังคงต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาต่อไป

3.4 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ซึ่งมีรากฐานมาจากประเทศอังกฤษ ที่กฎหมายจะมาจากแนวคำพิพากษาของศาล แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไป ได้มีการกำหนดความผิดอาญาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้มีความชัดเจนว่าการกระทำเช่นใดเป็นความผิด และมีโทษอย่างไร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของหลักกฎหมายอาญาว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ” กฎหมายอาญาโดยส่วนใหญ่กำหนดขึ้นโดยมลรัฐ เนื่องจากกฎหมายในระดับสหรัฐ ผู้มีอำนาจตรากฎหมายกำหนดความผิดจะต้องเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญของสหรัฐกำหนดไว้ ซึ่งไม่มีอำนาจกำหนดให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญาเดียวกันทั่วทั้งประเทศ ดังนั้น สถาบันกฎหมายอเมริกา (America Law Institute) ได้จัดทำประมวลกฎหมายอาญาต้นแบบ (Model Penal Code) ขึ้นเพื่อให้เป็นแนวทางในการพิจารณابัญญัติกฎหมายภายในมลรัฐ หรือที่

⁸² สิทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 45. หน้า 52-53.

เรียกว่า Title 18 of The United State Code ซึ่งเป็นกฎหมายระดับประเทศ (Federal Law) ที่กล่าวถึงกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา⁸³

3.4.1 การดำเนินคดีอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา

ในประเทศสหรัฐอเมริกามีศาลอยู่ด้วยกัน 2 ระบบ คือ ศาลรัฐบาลกลาง (The Federal Court) และศาลมลรัฐ (The State Court) โดยมีศาลสูงสุดของรัฐบาลกลาง (The U.S. Supreme Court) เป็นศาลสูงสุดของประเทศสหรัฐอเมริกา ในแต่ละมลรัฐอาจมีศาลสูงสุดภายในมลรัฐของตนเองได้เช่นกัน โดยศาลรัฐบาลกลางมีเขตอำนาจพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายของรัฐบาลกลาง หรือในกรณีที่มีข้อพิพาทเกิดขึ้นระหว่างพลเมืองของต่างมลรัฐ ส่วนศาลมลรัฐในประเทศสหรัฐอเมริกามีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเฉพาะพลเมืองในเขตมลรัฐนั้น⁸⁴ โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความของสหรัฐอเมริกา มีโครงสร้างในการคุ้มครองทุกขั้นตอนของกระบวนการทางอาญามีลักษณะที่เน้นไปในรูปแบบของการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพเป็นสำคัญ หรือที่เรียกว่า The Due Process Model ซึ่งลักษณะของการดำเนินกระบวนการทางอาญาเป็นไปโดยละเอียด รัดกุม และมีการกำกับดูแลรวมถึงการตรวจสอบอย่างใกล้ชิด ส่วนหน้าที่ในการสืบสวนสอบสวนและการฟ้องร้องจะรวมอยู่ด้วยกัน แต่ก็ถือว่าตำรวจเป็นผู้มีหน้าที่ช่วยเหลือพนักงานอัยการ และเน้นไปที่การสืบสวนให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ชัดเจนก่อนที่จะมีการเข้าจับกุม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและเป็นธรรม โดยองค์กรที่มีหน้าที่ออกหมายจับ ค้น เป็นอำนาจของศาล ในการควบคุมตัวในชั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจจะมีระยะเวลาควบคุมตัวสั้น และต้องนำตัวผู้ต้องหามายังศาลโดยเร็ว และเป็นการให้เจ้าหน้าที่ตำรวจปฏิบัติงานเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และเป็นหลักประกันในสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลให้ได้รับการคุ้มครอง

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ให้หลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาเพราะให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลดังปรากฏในกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นหลักประกันต่างๆ แก่ผู้ต้องหาในทุกมลรัฐเมื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในทางอาญา จึงได้กำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิ ดังต่อไปนี้

ในสหรัฐอเมริกาใช้ระบบการพิจารณาคดีและการสืบพยานแบบกล่าวหา (Accusatory system) ซึ่งเป็นระบบที่ใช้ในการพิจารณาคดีของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ โดยในการพิจารณาคดีอาญาของระบบกล่าวหานี้จะมี 3 ฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการพิจารณาคดีในแต่

⁸³ ดวงพร งามไพบูลย์. (2558). *มาตรการทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะกระทำความผิดอาญา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 116.

⁸⁴ สิทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 45. หน้า 88-89.

ละครั้ง คือ โจทก์ จำเลย และศาล ผู้เริ่มคดีคือฝ่ายโจทก์จะเป็นผู้กล่าวหาโดยการฟ้องคดีและมีหน้าที่นำพยานหลักฐานต่าง ๆ มาพิสูจน์ให้เห็นว่าจำเลยมีความผิด ซึ่งในระบบนี้จำเลยจะได้รับหลักประกันในเรื่องต้นว่า จำเลยในคดีอาญาจะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าโจทก์จะพิสูจน์ให้ปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิด เมื่อโจทก์นำสืบพยานหลักฐานครบแล้ว จำเลยจะมีหน้าที่นำสืบพยานหลักฐานใด ๆ ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์กับตน เพื่อเป็นการหักล้างพยานหลักฐานของโจทก์ โดยที่ศาลและลูกขุน (The Jury) จะทำหน้าที่เหมือนกรรมการตัดสินจึงต้องเป็นกลาง และศาลมีหน้าที่คอยควบคุมการดำเนินคดีของทั้งสองฝ่ายให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์และกติกากำหนดไว้ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับลักษณะพยาน โดยการพิจารณาคดีอาญาในระบบนี้ให้ความคุ้มครองจำเลยเป็นพิเศษในการต่อสู้คดี เพราะการพิจารณาคดีจะต้องกระทำต่อหน้าจำเลย มีการซักค้านพยานของฝ่ายตรงข้ามได้ และสิทธิที่จะมีทนายความคอยช่วยเหลือ ซึ่งสิทธิต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้นเพื่อป้องกันมิให้มีการดำเนินคดีที่มิชอบด้วยกฎหมาย⁸⁵ ซึ่งการพิจารณาคดีอาญาของสหรัฐอเมริกาใช้ระบบการตัดสินชี้ขาดคดีโดยคณะลูกขุน (The Jury) ซึ่งในการพิจารณาคดีจะใช้ลูกขุนทั้งหมด 12 คน และการตัดสินชี้ขาดต้องมีมติเป็นเอกฉันท์จากคณะลูกขุนด้วย หากมีลูกขุนคนใดไม่เห็นด้วยกับเสียงส่วนใหญ่จะไม่สามารถทำการชี้ขาดคดีได้ ในกรณีดังกล่าวผู้พิพากษาที่เป็นประธานในการไต่สวนจะสั่งให้คณะลูกขุนกลับไปทบทวนใหม่จนกว่าจะได้ข้อยุติในคำชี้ขาดให้เป็นเอกฉันท์จึงมีการพิพากษาคดีนั้นใหม่และต้องได้ข้อยุติอย่างแท้จริง⁸⁶

การแจ้งสิทธิของผู้ต้องหาเพื่อให้ผู้ต้องหาได้รับทราบอย่างละเอียดก่อนที่ตนจะถูกจับซึ่งมาจากหลักเกณฑ์มิแรนด้า Miranda Rules ซึ่งเป็นหลักที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกา ในคดีระหว่าง Miranda กับ Arizona ซึ่งได้ขยายความบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมของสหรัฐอเมริกา มาตรา 5 ที่บัญญัติห้ามมิให้บังคับให้ผู้ใดเป็นพยานปรักปรายตนเองในคดีอาญา “No person shall be compelled to be a witness against himself” หลักเกณฑ์มิแรนด้ากำหนดห้ามมิให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสอบถามบุคคลซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมจนกว่าจะได้แจ้งกับบุคคลนั้นอย่างชัดเจนก่อนว่าเขามีสิทธิที่จะนิ่งเฉยไม่ให้การ หากเขาพูดสิ่งใด สิ่งที่เขาพูดจะนำมาเป็นพยานมัดตัวเขาในชั้นศาลได้ เขามีสิทธิที่จะพบทนาย และถ้าเขาไม่สามารถจ้างทนายความได้ จะมีการแต่งตั้งทนายให้เขาก่อนที่จะมีการสอบสวนถามคำให้การถ้าหากเขาต้องการ หลักเกณฑ์ดังกล่าวถูกกำหนดขึ้นเพราะศาลสูงสุดเห็นว่าภายใต้การถูกควบคุมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจจะมีความกดดันและในบรรยากาศเช่นนั้นจะทำให้สภาวะจิตใจของผู้ต้องสงสัยที่จะต่อต้านลดน้อยลง จนอาจต้องให้การ

⁸⁵ รุ่งนภา เอี่ยมศรี. (2558). *สิทธิของผู้ต้องหาเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางกฎหมาย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 50.

⁸⁶ สิทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 45. หน้า 89.

ปรักปรำตนเอง ดังนั้น หลักเกณฑ์ดังกล่าวจึงจำเป็นต้องกำหนดเอาไว้ล่วงหน้าเพื่อป้องกันมิให้เกิดสภาพบังคับที่เขาจะให้ข้อมูลใด ๆ ไปโดยไม่ได้เกิดจากความป็นอิสระของเขา

(1) สิทธิที่จะพบศาลโดยเร็วหลังจากถูกจับกุม โดยในสหรัฐอเมริกาตำรวจจะต้องพาผู้ที่ถูกจับไปพบผู้พิพากษาภายในเวลาอันรวดเร็ว กฎหมายใช้คำว่า “มิให้ชักช้าโดยไม่จำเป็น” กระบวนการดังกล่าวเรียกว่า “initial appearance” โดยผู้ถูกจับกุมจะเข้าไปพบกับศาลชั้นต้นที่เรียกว่า lower court เป็นขั้นตอนที่สำคัญก่อนฟ้องคดี เพื่อเปิดโอกาสให้ศาลได้มาตรวจสอบการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ทำการจับกุมว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ไปกระทบสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนหรือไม่ การตรวจสอบด้วยวิธีนี้จึงเป็นการดำเนินการได้ทันต่อเหตุการณ์และรวดเร็ว ทั้งนี้ ในขั้นนี้ ศาลต้องแจ้งผู้ถูกกล่าวหาให้ทราบถึงข้อที่เขาถูกกล่าวหา ศาลอาจให้ประกันตัว และแจ้งให้ทราบถึงสิทธิที่จะได้รับการไต่สวนมูลฟ้อง สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาจากคณะลูกขุนใหญ่ สิทธิที่จะไม่ให้การ และสิทธิในการมีทนายความช่วยเหลือในคดี

(2) สิทธิที่จะได้รับการไต่สวนมูลฟ้อง ในระหว่างขั้นตอนการ initial appearance ในคดีที่เป็นความผิดร้ายแรง ศาลจะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีของโจทก์ก่อนว่าคดีมีมูลหรือไม่ โดยจะต้องถามผู้ต้องหาในคดีนั้นว่าต้องการให้มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนหรือไม่ หากผู้ต้องหาต้องการจึงจะต้องแจ้งให้อัยการโจทก์รวมถึงผู้ต้องหาในการเตรียมการในการไต่สวนมูลฟ้องก่อน ซึ่งในชั้นไต่สวนมูลฟ้องผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะนำเสนอพยานหลักฐานฝ่ายของตนได้ และมีสิทธิถามค้านพยานของอัยการด้วย เมื่อไต่สวนมูลฟ้องแล้วเห็นว่าคดีไม่มีมูลอันควรสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิดศาลจะยกข้อกล่าวหาขึ้น แต่หากเห็นว่ามีความสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิด ศาลจะรับคดีไว้พิจารณาโดยไม่ต้องส่งเรื่องต่อไปให้ลูกขุนใหญ่พิจารณาอีก กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องนี้มีเพื่อเป็นหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา เพราะการถูกฟ้องคดีมีผลกระทบต่อตัวผู้ต้องหา จึงต้องมีการตรวจสอบอำนาจรัฐในชั้นแรกก่อนมีการรับฟ้อง และทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ทราบถึงเนื้อหาคดีที่ตนจะต้องต่อสู้ในชั้นพิจารณาคดีซึ่งการดำเนินการนี้เป็นประโยชน์อย่างมากต่อผู้ต้องหา

(3) สิทธิที่จะได้รับการประกันตัว ในรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาฉบับแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 8 บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาในเรื่องการประกันตัวไว้โดยห้ามเรียกหลักประกันที่มากเกินไป

(4) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ ศาลในสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับการมีทนายความช่วยเหลือในคดีอย่างมาก โดยหากผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ยากจนและไม่สามารถว่าจ้างทนายความได้ ศาลก็ต้องแต่งตั้งทนายความให้เพื่อไม่ให้ขัดต่อระบบการ

พิจารณาคดีอาญาซึ่งต้องเป็นการยุติธรรม และไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญในข้อที่ 6 ว่าด้วยสิทธิที่จะมี ทัศนคติที่ปรึกษาแก่ต่างและข้อที่ 14 เรื่องการได้รับความคุ้มครองที่เท่าเทียมกันทางกฎหมาย⁸⁷

3.4.2 การดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในประเทศสหรัฐอเมริกา

กระบวนการทางอาญาของสหรัฐอเมริกาเน้นไปในเรื่องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จึงได้ให้ความสำคัญแก่ปัญหาในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริต และปัญหาเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาและจำเลยเป็นอย่างมาก เนื่องจากอาจจะกระทบถึงสิทธิของจำเลยในกระบวนการทางอาญาตามรัฐธรรมนูญได้ จึงได้มีวิธีพิจารณาความเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้โดยเฉพาะ ดังต่อไปนี้

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา มีหลักว่า บุคคลผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาจะไม่ถูกนำตัวขึ้นพิจารณาคดีในขณะที่วิกลจริต จำเลยต้องมีสภาพจิตที่ปกติดีในทุกขั้นตอนระหว่างการพิจารณาคดี ซึ่งรวมถึงในระหว่างเวลาที่มีการฟ้องคดี พิจารณาคดี และในเวลาศาลตัดสินลงโทษด้วย ซึ่งหลักนี้มีรากฐานมาจากแนวความคิดเก่าแก่เรื่องความยุติธรรมในการต่อสู้คดี “Fair play” และเรื่องความยุติธรรมในขั้นพื้นฐาน “Fundamental justice”⁸⁸ ของคอมมอนลอว์ และถือว่าหลักที่ว่าจำเลยจะไม่ถูกพิจารณาคดีในขณะที่วิกลจริตนี้ มีความสำคัญเช่นเดียวกับหลักที่ว่าจำเลยจะไม่ถูกลงโทษหากในระหว่างกระทำความผิดเป็นผู้วิกลจริต ดังนั้นแม้ว่าจำเลยจะมีจิตใจที่เป็นปกติในขณะที่กระทำความผิด แต่ก็อาจจะไม่สามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาหรือพิพากษาลงโทษจำเลยได้ หากระหว่างการพิจารณาและพิพากษาจำเลยเป็นผู้วิกลจริต โดยหลักที่ห้ามดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีหรือพิพากษาคดีและลงโทษจำเลยวิกลจริตนั้นมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อคุ้มครองจำเลยมากกว่าเป็นการคุ้มครองสังคม นอกจากนี้ หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาต่อผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริตนั้น ถือว่าเป็นการพิจารณาคดีหรือตัดสินลงโทษแก่บุคคลที่ไม่สามารถต่อสู้คดีได้จึงเป็นการละเมิดกระบวนการทางกฎหมาย “due process” ซึ่งรับรองไว้โดยบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 5 และฉบับที่ 14 เนื่องจาก เป็นการไม่ยุติธรรมที่จะตัดสินลงโทษจำเลยที่ไม่สามารถเข้าร่วมในการพิจารณาคดี และจะส่งผลถึงความ เป็นธรรมในการตัดสินคดีของศาล และในการพิจารณาคดีที่ว่าจำเลยกระทำความผิดตามฟ้องหรือไม่ นั้นจำเลยมีสิทธิจะอ้างพยานหลักฐานเพื่อประโยชน์แก่ตนได้ แต่หากพยานดังกล่าวอยู่ในความครอบครองของจำเลยแล้ว มักจะสูญหายหรือไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากจำเลยไม่

⁸⁷ รุ่งนภา เอี่ยมศรี. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 85. หน้า 50 – 53.

⁸⁸ Schiffer Marc E. (1978). *Mental disorder and the criminal trial process*. Butterworth & Co. (Canada).

สามารถที่จะเข้าใจลักษณะของกระบวนการพิจารณาคดีที่กระทำต่อตน หรือไม่สามารถที่จะปรึกษาให้ข้อมูลเพื่อให้ทนายความช่วยเหลือในการต่อสู้คดีได้⁸⁹

จึงสรุปได้ว่า หลักการสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสหรัฐอเมริกา นั้นจะต้องให้โอกาสจำเลยในการต่อสู้คดี ดังนั้น ความ विकลจิตของจำเลย จึงมีผลกระทบกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญา เพราะความ विकลจิตกระทบกับความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลย และกระทบกับความเหมาะสมในการนำตัวจำเลยมาเข้าสู่กระบวนการพิจารณาทางศาลและตัดสินลงโทษ ทั้งนี้ การดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ विकลจิตยังคงต้องคำนึงถึงสิทธิอื่นๆ ที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้เพื่อเป็นการให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยอีกด้วย เช่น สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว เป็นต้น

จากหลักเกณฑ์ทั่วไปข้างต้นนั้น ในประเทศสหรัฐอเมริกา ยังได้วางหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ विकลจิตไว้ใน Title 18 of The United State Code ส่วนที่ 3 เรื่อง เรือนจำและนักโทษ บทที่ 313 ว่าด้วย ผู้กระทำความผิดที่เป็นโรคจิตเภทหรือมีสภาพทางจิตบกพร่อง (U.S. Code, Title 18 Part III-Prisons and Prisoners, Chapter 313-Offenders with Mental Disease or Defect) มีแนวคิดว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการผิดปกติทางจิตจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้ย่อมไม่สมควรที่จะให้เขาถูกพิจารณาคดีต่อไปเนื่องจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่เป็นธรรมต่อจำเลยที่มีความ विकลจิต⁹⁰

อีกทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่มีกฎหมายฉบับใดที่บัญญัติถึงนิยามของคำว่า “ความ विकลจิต” (insanity) ว่าหมายถึงโรคทางจิตอย่างไรบ้างในทางการแพทย์ สำหรับในทางกฎหมายใช้แสดงถึงระดับของโรคทางจิต ดังนั้น ในการดำเนินคดีอาญาต่อจำเลยที่ विकลจิตจึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้นั้นเป็นสำคัญ โดยมาตรฐานทางกฎหมายสำหรับการวินิจฉัยถึงความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยนั้น จะแตกต่างจากมาตรฐานในเรื่องการต่อสู้คดีที่ว่ากระทำความผิดในขณะที่ विकลจิตอันเป็นผลให้เป็นการยกเว้นโทษทางอาญา โดยประเด็นสำคัญในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยอยู่ที่สภาพทางจิตใจของจำเลยในเวลาที่ถูกระบุดำเนินคดีหรือพิจารณาคดีและขึ้นอยู่กับความสามารถของจำเลยในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาคดี ดังนั้นเพียงแค่ความสามารถในการแยกแยะความถูกผิด จึงมิใช่มาตรฐานในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีแต่อย่างใด และไม่อาจนำหลัก M’ Naughton หรือหลักการอื่น

⁸⁹ Leo M. Romeo. (1981). Competency to Stand Trial under the Senate and House Proposed Revisions of the Federal Criminal Code. (Online). Available from: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/jclc72&div=23&id=&page=>. [2020, May 20].

⁹⁰ สิทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 45. หน้า 89.

ใดที่ใช้ในการทดสอบถึงสภาพจิตใจของจำเลยในเวลาที่จะทำความผิดมาใช้พิจารณาสภาพจิตใจของจำเลยในเวลาที่มีการพิจารณาคดีได้⁹¹

สำหรับมาตรฐานในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลย ตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกา มีบัญญัติใน Title 18 of The United State Code โดยบัญญัติถึงมาตรฐานของความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยว่าจำเลยต้องมีสภาพทางจิตอยู่ในระดับที่สามารถจะเข้าใจถึงลักษณะและผลของกระบวนการพิจารณาที่กระทำต่อตน และสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดีได้⁹² ซึ่งมาตรฐานนี้เป็นมาตรฐานในเรื่องความสามารถตามคอมมอนลอว์ที่ใช้อยู่ในหลายมลรัฐ โดยวัตถุประสงค์เบื้องต้นของหลักเกณฑ์เรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีนี้เพื่อเป็นหลักประกันความแน่นอนในการพิพากษาของศาล โดยการที่จะเรียกได้ว่ามีความสามารถในการต่อสู้คดีได้นั้น อย่างน้อยที่สุดควรมีหลักว่า จำเลยต้องรู้เรื่องติดต่อกันเป็นเรื่องเป็นราวได้ดี พอที่จะช่วยเหลือให้ข้อมูลที่สำคัญแก่ทนายความของตนในการยกข้อต่อสู้ในคดี เพราะหากมีแต่จำเลยเพียงผู้เดียวที่รู้ข้อเท็จจริงบางอย่างที่สามารถทำให้ตนสามารถพ้นความรับผิดชอบได้ แต่ไม่สามารถสื่อสารให้ทนายความของตนทราบได้ จำเลยอาจต้องถูกตัดสินลงโทษได้ นอกจากนี้ในเรื่องความสามารถที่จะถ่ายทอดข้อเท็จจริงดังกล่าวได้แล้ว มาตรฐานตามคอมมอนลอว์ยังมีหลักเกณฑ์อีกว่า จำเลยจะต้องมีความสามารถที่จะเข้าใจถึงสาระสำคัญของการพิจารณาคดีและทราบถึงความเกี่ยวพันของตนในคดีนั้นด้วย ซึ่งเป็นหลักการเกี่ยวกับการประเมินความสามารถในการดำเนินคดีของจำเลย เรียกว่า Competence to Stand Trial ได้วางหลักไว้ในคดี Dusky v. United States ค.ศ. 1960⁹³ ตามที่

⁹¹ *Brown V. State*, 215 Ga 784, (1960). 113 SE 2d 618. (Online). Available from: <https://www.courtlistener.com/opinion/1331403/brown-v-state/>. [2020, May 20].

⁹² The United State Code section 4241 (a) At any time after the commencement of a prosecution for an offense and prior to the sentencing of the defendant, or at any time after the commencement of probation or supervised release and prior to the completion of the sentence, the defendant or the attorney for the Government may file a motion for a hearing to determine the mental competency of the defendant. The court shall grant the motion, or shall order such a hearing on its own motion, if there is reasonable cause to believe that the defendant may presently be suffering from a mental disease or defect rendering him mentally incompetent to the extent that he is unable to understand the nature and consequences of the proceedings against him or to assist properly in his defense. Cornell Law School. (Online). Available from: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/4241>, [2020, May 8].

⁹³ *Dusky v. United States*, 362, U.S. 402. (1960). Juvenile Competency Attainment Research & Development Center, University of Virginia. (Online). Available form: <https://juvenilecompetency.virginia.edu/legal-precedents/dusky-v-united-states>. [2020, May 8].

รัฐธรรมนูญแห่งประเทศสหรัฐอเมริกาบัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนว่า ประชาชนทุกคนไม่ว่าจะมีอาการป่วยทางสภาพจิตหรือไม่ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกระบวนการตามกฎหมายทุกประการ ถ้าบุคคลถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา บุคคลนั้นจะต้องได้รับการสอบสวนในการดำเนินคดีของจำเลยตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในคดี *Dusky v. United States* ประกอบด้วยการประเมินความสามารถจำเลยในเรื่องดังนี้ คือ ความสามารถในการร่วมมือกับทนายความในการป้องกันสิทธิของตนเอง จำเลยต้องมีความสามารถอย่างเพียงพอในการร่วมมือกับทนายความของตนเองอย่างเข้าใจและสมเหตุสมผล รวมทั้งเข้าใจกระบวนการการป้องกันตนเองอย่างสมเหตุสมผลด้วย และจำเลยมีความเข้าใจกระบวนการพิจารณาคดีทั้งคดี เข้าใจบทบาทของบุคคลต่าง ๆ ในกระบวนการพิจารณาคดี เข้าใจขั้นตอนการดำเนินคดี ตลอดจนเข้าใจถึงความแตกต่างและความเหมือนกันของการแก้ต่างและการตัดสินลงโทษ⁹⁴

จากหลักเกณฑ์ที่ได้จากคดี *Dusky v. United States* สามารถสรุปได้ได้ว่า ความสามารถในการดำเนินคดีของจำเลยนั้นพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีความสามารถพอที่จะให้คำปรึกษาแก่ทนายของตนด้วยความเข้าใจในระดับที่ตีพอสมควรหรือไม่ และจำเลยมีสติดีพอที่จะเข้าใจถึงกระบวนการพิจารณาที่กระทำต่อหน้าอย่างแท้จริงหรือไม่ รวมไปถึงสิทธิต่าง ๆ ของจำเลยในการพิจารณาคดีอาญาด้วย เช่น สิทธิที่จะปรึกษาทนายความ สิทธิที่จะให้การเพื่อประโยชน์ของตน และสิทธิที่จะเผชิญหน้ากับพยานฝ่ายตรงข้าม เป็นต้น ซึ่งสิทธิต่าง ๆ เหล่านี้เป็นหลักประกันเพื่อความเที่ยงตรงของการพิจารณาคดี⁹⁵

ตาม Title 18 of The United State Code มาตรา 4241 – 4248 เป็นบทบัญญัติสำหรับการดำเนินคดีอาญาในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยจะมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริต ซึ่งกำหนดว่าให้จำเลย หรือพนักงานอัยการ อาจยื่นคำร้องขอให้ศาลพิจารณาสถานะทางจิตของจำเลยได้ไม่ว่าในเวลาใด ๆ ตั้งแต่เริ่มคดีจนถึงศาลมีคำพิพากษา โดยศาลจำต้องยอมรับคำร้องเช่นนั้นและกำหนดวันนัดพิจารณา หรือในกรณีที่ศาลเห็นเองศาลจะกำหนดวันนัดพิจารณาสถานะทางจิตของจำเลยขึ้นเองก็ได้ ถ้าปรากฏเหตุอันควรเชื่อว่าจำเลยมีอาการ โรคทางจิตหรือมีความบกพร่องทางจิตจนไม่สามารถเข้าใจรูปแบบและขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาที่เป็นปฏิบัติกับตนได้

⁹⁴ สิทธิพนธ์ กี่สุขพันธ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 45. หน้า 90.

⁹⁵ *Dusky v. United States*, 362, U.S. 402. (1960). Juvenile Competency Attainment Research & Development Center, University of Virginia. (Online). Available from: <https://juvenilecompetency.virginia.edu/legal-precedents/dusky-v-united-states>. [2020, May 8].

หรือไม่สามารถให้ความร่วมมือในการต่อสู้คดีได้⁹⁶ หากภายหลังจากการพิจารณาพยานหลักฐานแล้ว ศาลพบว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตจนไม่สามารถรับรู้ลักษณะกระบวนการพิจารณาได้จริงก็ให้ศาลส่งตัวจำเลยไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (Attorney General) และให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมส่งตัวผู้กระทำความผิดที่มีสถานะจิตไม่ปกติดังกล่าว ไปรักษายังสถานพยาบาลที่เหมาะสมต่อไปตาม The United States Code มาตรา 4241 (d)⁹⁷

นอกจากนี้ ในการดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหา มีหลักว่า การดำเนินคดีอาญาจะไม่บรรลุผลในด้านความยุติธรรม หากจำเลยไม่มีความสามารถดำเนินการในการต่อสู้คดีของตน โดยรูปแบบของกระบวนการพิจารณาทางอาญานั้น จำเลยควรต้องดำเนินการในกระบวนการพิจารณาเพื่อตนเอง แม้ว่าการเลือกดำเนินการในคดีของจำเลยอาจจะทำได้ไม่ดีไปกว่าที่ทนายของตนจะได้ดำเนินการก็ตาม เช่น จำเลยมีโอกาสที่จะตัดสินใจให้การอย่างไร โดยสนับสนุนเนื้อหาเพื่อใช้ในการตัดสินใจสำหรับการต่อสู้คดีของทนายความอย่างไร และในการที่จะพิจารณาถอดถอนทนายความที่ตนไม่พอใจ ซึ่งการที่จะตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ จำเลยก็ย่อมจะต้องใช้วิจารณญาณอยู่บ้างในประเด็นสำคัญของกระบวนการพิจารณา และต้องมีความสามารถที่จะเข้าใจถึงข้อหา เข้าใจถึงข้อต่อสู้ซึ่งตนอาจจะนำไปใช้ได้ และเข้าใจถึงความรู้พื้นฐานในการพิจารณาคดีอาญา

นอกจากนี้ สิทธิในการมีทนายความและผู้ช่วยเหลือในทางคดี กฎหมายของสหรัฐอเมริกา The United State Code บัญญัติถึงสิทธิในการมีทนายความช่วยเหลือของจำเลยผู้วิกลจริต มาตรา 4247 (d) วางหลักว่า ในทุกครั้งที่ศาลนัดพิจารณาคดีเกี่ยวกับความสามารถจำเลยจำเลยที่ถูกกล่าวอ้างว่ามีสถานะทางจิตผิดปกติต้องมีทนายความคอยช่วยเหลือในระหว่างพิจารณาคดี ถ้าจำเลยไม่มีทนายททรัพย์เพียงพอที่จะว่าจ้างทนายความเพื่อแก้ต่างคดี ให้ศาลจัดหาทนายความให้แก่จำเลยด้วย ดังนั้น จำเลยผู้วิกลจริตจะมีทนายความให้ความช่วยเหลือในทุกกรณี นอกจากนี้ยังกำหนดให้จำเลยต้องได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีด้วย โดยให้จำเลยต้องได้รับโอกาสในการให้การ

⁹⁶ The United State Code section 4241 (a)

⁹⁷ The United States Code section 4241 (d) If, after the hearing, the court finds by a preponderance of the evidence that the defendant is presently suffering from a mental disease or defect rendering him mentally incompetent to the extent that he is unable to understand the nature and consequences of the proceedings against him or to assist properly in his defense, the court shall commit the defendant to the custody of the Attorney General. The Attorney General shall hospitalize the defendant for treatment in a suitable facility.

อ้างพยานหลักฐาน หมายถึงพยานบุคคลเพื่อประโยชน์แก่คดีของตน และมีโอกาสเผชิญหน้าต่อพยานและซักค้านพยานในระหว่างพิจารณาได้ด้วย⁹⁸

กล่าวโดยสรุป กฎหมายของสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญต่อความวิกลจริตหรือโรคทางจิตของจำเลยในขนาดที่จะกระทบต่อความสามารถในการต่อสู้คดี โดยยึดถือตามหลักคอมมอนลอว์ ซึ่งมีหลักว่าจำเลยควรจะมีความสามารถที่จะเข้าใจถึงลักษณะและผลของกระบวนการพิจารณาที่กระทำต่อตน และมีความสามารถที่จะให้การช่วยเหลือแก่ทนายของตนในการต่อสู้คดีได้อย่างมีผลด้วย ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาในกรณีที่ศาลมีเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยจะมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริต กฎหมายจึงได้ให้จำเลย หรือพนักงานอัยการ มีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ศาลพิจารณาสถานะทางจิตของจำเลยได้ไม่ว่าในเวลาใด ๆ ตั้งแต่เริ่มคดีจนถึงศาลมีคำพิพากษา โดยศาลจำต้องยอมรับคำร้องเช่นนั้นและกำหนดวันนัดพิจารณา หรือในกรณีที่ศาลเห็นเองศาลจะกำหนดวันนัดพิจารณาสถานะทางจิตของจำเลยขึ้นเองก็ได้ และเมื่อพิจารณาแล้วศาลพบว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตจนไม่สามารถรับรู้ลักษณะกระบวนการพิจารณาได้จริงก็ให้ศาลส่งตัวจำเลยไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมส่งตัวผู้กระทำความผิดที่มีสถานะจิตไม่ปกติดังกล่าวไปรักษายังสถานพยาบาลที่เหมาะสมต่อไป ทั้งนี้ ในกรณีจำเลยที่ถูกกล่าวอ้างว่ามีสถานะทางจิตผิดปกติ กฎหมายกำหนดให้ต้องมีทนายความคอยช่วยเหลือในระหว่างพิจารณาคดี ถ้าจำเลยไม่มีทนายเพียงพอที่จะว่าจ้างทนายความเพื่อแก้ต่างคดี ให้ศาลจัดหาทนายความให้แก่จำเลยด้วย

3.4 ประเทศแคนาดา

3.5.1 การดำเนินคดีอาญาของประเทศแคนาดา

ประเทศแคนาดาใช้ระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (Common Law) กฎหมายของประเทศแคนาดาจึงมักเกิดจากคำพิพากษาของศาล ส่วนระบบศาลของประเทศแคนาดามีลักษณะเช่นเดียวกันกับของประเทศสหรัฐอเมริกา คือ ศาลแห่งมลรัฐ และศาลแห่งสหพันธรัฐ

⁹⁸ The United States Code section 4247 (d). At a hearing ordered pursuant to this chapter the person whose mental condition is the subject of the hearing shall be represented by counsel and, if he is financially unable to obtain adequate representation, counsel shall be appointed for him pursuant to section 3006A. The person shall be afforded an opportunity to testify, to present evidence, to subpoena witnesses on his behalf, and to confront and cross-examine witnesses who appear at the hearing.

โดยระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศแคนาดาใช้ระบบกล่าวหา (Accusatorial System) ซึ่งคู่ความทั้งสองฝ่ายจึงมีหน้าที่นำพยานหลักฐานมาสู้ต่อศาล โดยในประเทศแคนาดาผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาคือพนักงานอัยการ และพนักงานอัยการมีอำนาจใช้ดุลพินิจที่จะสั่งไม่ฟ้องคดีเพื่อประโยชน์สาธารณะได้⁹⁹ กระบวนการทางอาญาของแคนาดาเน้นไปในเรื่องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา จึงได้ให้ความสำคัญกับปัญหาในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริต และปัญหาเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาและจำเลยเป็นอย่างมาก¹⁰⁰

3.5.2 การดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในประเทศแคนาดา

หลักเกณฑ์การปฏิบัติในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสภาพจิตไม่ปกติหรือมีอาการวิกลจริต ในประเทศแคนาดากำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญาของแคนาดา (Criminal Code of Canada) ในส่วนที่ 20 เรื่อง สภาพจิตไม่ปกติ (Mental Disorder) ประกอบกับกฎหมายสุขภาพจิตของแต่ละมณฑลรัฐ

กระบวนการพิจารณาคดีของประเทศแคนาดาได้บัญญัติให้ศาลสามารถพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับความสามารถของจำเลยได้ทันที หากปรากฏเหตุอันควรสงสัยเกี่ยวกับความสามารถของจำเลยดังกล่าวไม่ว่าเวลาใดๆ ในระหว่างการพิจารณาคดี ทั้งนี้ ประเด็นดังกล่าวศาลอาจยกประเด็นเรื่องจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตขึ้นมาพิจารณาได้ หากศาลเห็นว่ามีความเหตุอันควรสงสัย¹⁰¹ โดยประมวลอาญาของแคนาดา วางหลักในมาตรา 672.11 ว่า ศาลสามารถออกคำสั่งให้ทำการประเมินสภาพจิตของจำเลยได้ ถ้าศาลมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าการประเมินดังกล่าวมีความจำเป็นต่อการพิจารณาสภาพจิตของจำเลยในการต่อสู้คดีหรือมีความจำเป็นในการทำคำพิพากษาหรือคำสั่งที่เหมาะสมในกรณีที่ลูกขุนมีคำตัดสินว่าจำเลยไม่ต้องรับผิดทางอาญาเพราะมีความผิดปกติทางจิต¹⁰² ทั้งนี้ ศาลสามารถออกคำสั่งให้ประเมินสภาพจิตได้ ไม่ว่าเวลาใดๆ ใน

⁹⁹ สิทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 45. หน้า 106.

¹⁰⁰ ดวงพร งามไพบูลย์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 83. หน้า 116.

¹⁰¹ สิทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 45. หน้า 106.

¹⁰² Criminal Code of Canada. Justice Laws Website. Criminal Code. (Online). Available from: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/page-162.html#h-128925>. (2020, May 8).

Section 672.11 A court having jurisdiction over an accused in respect of an offence may order an assessment of the mental condition of the accused, if it has reasonable grounds to believe that such evidence is necessary to determine

(a) whether the accused is unfit to stand trial;

ระหว่างพิจารณา ปรากฏตามมาตรา 672.12 (1) ของประมวลกฎหมายอาญาของแคนาดา นอกจากนี้ ทั้ง โจทก์ หรือจำเลยมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งให้ตรวจประเมินสภาพจิตของ จำเลยได้เช่นกัน¹⁰³

ประเด็นเกี่ยวกับความสามารถของจำเลยในเรื่องการต่อสู้คดี (Fitness to stand trial) การร้องขอให้มีการพิจารณาประเด็นนี้ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศแคนาดามีหลักข้อสันนิษฐานไว้ว่า จำเลยในคดีทุกคนเป็นผู้ที่มีความสามารถหรือสภาพจิตที่สมบูรณ์ในการต่อสู้คดีในศาล เว้นแต่จะมีหลักฐานที่มีน้ำหนักเพียงพอที่นำมาแสดงต่อศาลและทำให้ศาลเชื่อได้ว่าจำเลยไม่มีความสามารถหรือสภาพจิตของจำเลยไม่พร้อมในการดำเนินคดี ตามที่ปรากฏใน มาตรา 672.22¹⁰⁴ ของประมวลกฎหมายอาญาของแคนาดา โดยบุคคลที่สามารถยกประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยให้ศาลพิจารณาได้นั้นมาตรา 672.23 (1) กำหนดว่า ไม่ว่าเวลาใดในระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี ก่อนมีคำพิพากษา หากศาลมีเหตุผลอันสมควรเชื่อว่าจำเลยไม่มีความสามารถในการดำเนินกระบวนการพิจารณา หรือจำเลย หรืออัยการยื่นคำร้องให้พิจารณาเรื่องความสามารถในการดำเนินคดีของจำเลย ศาลจะกำหนดประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยได้¹⁰⁵ โดยมาตรา 672.23(2) กำหนดการระงับการพิสูจน์ในประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยไว้ว่า คู่ความ

(b) whether the accused was, at the time of the commission of the alleged offence, suffering from a mental disorder so as to be exempt from criminal responsibility by virtue of subsection 16(1);

(c) whether the balance of the mind of the accused was disturbed at the time of commission of the alleged offence, where the accused is a female person charged with an offence arising out of the death of her newly-born child;

(d) the appropriate disposition to be made, where a verdict of not criminally responsible on account of mental disorder or unfit to stand trial has been rendered in respect of the accused;

¹⁰³ Criminal Code of Canada Section 672.12 (1) The court may make an assessment order at any stage of proceedings against the accused of its own motion, on application of the accused or, subject to subsections (2) and (3), on application of the prosecutor.

¹⁰⁴ Criminal Code of Canada Section 672.22 An accused is presumed fit to stand trial unless the court is satisfied on the balance of probabilities that the accused is unfit to stand trial.

¹⁰⁵ Criminal Code of Canada Section 672.23 (1) Where the court has reasonable grounds, at any stage of the proceedings before a verdict is rendered, to believe that the accused is unfit to stand trial, the court may direct, of its own motion or on application of the accused or the prosecutor, that the issue of fitness of the accused be tried.

ฝ่ายใดที่เป็นฝ่ายยื่นคำร้องในเรื่องความสามารถในการดำเนินคดีของจำเลย ฝ่ายนั้นมีหน้าที่นำสืบ พิสูจน์ว่าจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้¹⁰⁶

นอกจากนี้ในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศแคนาดายังมีการจัดตั้ง คณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่งเพื่อพิจารณาในเรื่องความสามารถของจำเลยโดยเฉพาะ ซึ่งกรรมการ ชุดนี้เรียกว่า Review Board ปรากฏตาม มาตรา 672.38 (1) ประมวลกฎหมายอาญาของแคนาดา กำหนดไว้ว่า ให้มีคณะกรรมการตรวจสอบไม่น้อยกว่า 5 คน ที่แต่งตั้งโดยผู้ว่าการมณฑลรัฐ ในแต่ละมณฑล รัฐ เพื่อพิจารณาประเด็นเรื่องการตัดสินในเรื่องจำเลยไม่ต้องรับผิดทางอาญาเนื่องจากจำเลยกระทำ ผิดในขณะวิกลจริต หรือประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดี¹⁰⁷ และใน คณะกรรมการนี้ต้องมีผู้เชี่ยวชาญทางจิตวิทยาที่ผ่านการอบรมและมีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับผู้ มีอาการป่วยทางจิต¹⁰⁸ โดยประธานคณะกรรมการตรวจสอบ ต้องเป็นผู้พิพากษาศาลแห่ง สหพันธรัฐศาลสูง ศาลท้องถิ่น หรือมณฑลรัฐ หรือบุคคลที่มีคุณสมบัติที่จะได้รับแต่งตั้ง หรือผู้เกษียณ จากเจ้าหน้าที่ยุติธรรม¹⁰⁹ คณะกรรมการตรวจสอบดังกล่าวมีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดแทนศาลใน ประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดี¹¹⁰ และมีอำนาจในการทบทวนคำสั่งชี้ขาดของ

¹⁰⁶ Criminal Code of Canada Section 672.23(2) An accused or a prosecutor who makes an application under subsection (1) has the burden of proof that the accused is unfit to stand trial.

¹⁰⁷ Criminal Code of Canada Section 672.38 (1) A Review Board shall be established or designated for each province to make or review dispositions concerning any accused in respect of whom a verdict of not criminally responsible by reason of mental disorder or unfit to stand trial is rendered, and shall consist of not fewer than five members appointed by the lieutenant governor in council of the province.

¹⁰⁸ Criminal Code of Canada Section 672.39 A Review Board must have at least one member who is entitled under the laws of a province to practice psychiatry and, where only one member is so entitled, at least one other member must have training and experience in the field of mental health, and be entitled under the laws of a province to practice medicine or psychology.

¹⁰⁹ Criminal Code of Canada Section 672.4 (1) Subject to subsection (2), the chairperson of a Review Board shall be a judge of the Federal Court or of a superior, district or county court of a province, or a person who is qualified for appointment to, or has retired from, such a judicial office.

¹¹⁰ Criminal Code of Canada Section 672.45 (1) Where a verdict of not criminally responsible on account of mental disorder or unfit to stand trial is rendered in respect of an accused, the court may of its own motion, and shall on application by the accused or the prosecutor, hold a disposition hearing.

(1.1) If the court does not hold a hearing under subsection (1), it shall send without delay, following the verdict, in original or copied form, any transcript of the court proceedings in respect of the accused, any other document

ศาลในประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดีได้อีกด้วย โดยหากคณะกรรมการเห็นว่าสภาพจิตของจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้ คณะกรรมการก็มีอำนาจที่จะกลับคำชี้ขาดของศาลและส่งตัวจำเลยไปยังศาลเพื่อดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อไป¹¹¹

ภายหลังจากที่มีการยื่นคำร้องต่อศาลให้พิจารณาเรื่องความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดีแล้ว หากศาลพิจารณาพยานหลักฐานจากคู่ความฝ่ายที่มีหน้าที่พิสูจน์ในศาลแล้ว แน่ใจว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตและไม่สามารถต่อสู้คดีต่อไปได้ การพิจารณาต้องระงับลง และให้คณะลูกขุนที่พิจารณาคดีนั้นพ้นจากหน้าที่¹¹² และหากภายหลังจากที่ศาลหรือคณะกรรมการตรวจสอบวินิจฉัยว่าจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ศาลหรือคณะกรรมการตรวจสอบ ต้องนัดวันพิจารณาเพื่อให้มีคำวินิจฉัยชี้ขาดในประเด็นดังกล่าว โดยในการพิจารณาให้ศาลแต่งตั้งอัยการสูงสุดของมลรัฐนั้นเป็นคู่ความฝ่ายหนึ่ง และแต่งตั้งบุคคลใด ๆ ที่มีส่วนได้เสียในการปกป้องประโยชน์ของจำเลยเป็นคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ หากศาลเห็นสมควร และในการพิจารณานั้น ประมวลกฎหมายอาญาของแคนาดา กำหนดให้คู่ความแต่ละฝ่ายสามารถอ้างพยานหลักฐานต่อศาลได้ รวมถึงเบิกตัวพยานบุคคลมาให้การต่อศาล ชักค้ำพยานบุคคลของฝ่ายตรงข้าม หรือชักค้ำพยานบุคคลซึ่งเป็นแพทย์ผู้ทำรายงานประเมินอาการทางจิตของจำเลยที่เสนอต่อศาลหรือคณะกรรมการได้อีกด้วย

ทั้งนี้เมื่อศาล หรือคณะกรรมการตรวจสอบพิจารณาแล้วเห็นว่าจำเลยไม่มีความสามารถที่จะสู้คดีต่อไปได้เนื่องจากสภาพจิตไม่ปกติ และสมควรต้องได้รับการรักษา มาตรา 672.54 (C) ประมวลกฎหมายอาญาของแคนาดาให้อำนาจศาลและคณะกรรมการมีสิทธิออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรักษาที่โรงพยาบาลก็ได้ถ้าศาลหรือคณะกรรมการตรวจสอบเห็นสมควร¹¹³ โดยระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยไว้ในโรงพยาบาลนั้นจะขึ้นอยู่กับกฎหมายของแต่ละมลรัฐ

สิทธิในการมีทนายความและผู้ช่วยเหลือในทางคดี ตามประมวลกฎหมายอาญาของแคนาดา กำหนดให้จำเลยที่ถูกสงสัยว่ามีสภาพจิตไม่ปกติมีทนายความเป็นผู้ให้การช่วยเหลือคดีในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดีตั้งแต่ในชั้นพิจารณาประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของ

or information related to the proceedings, and all exhibits filed with it, to the Review Board that has jurisdiction in respect of the matter, if the transcript, document, information or exhibits are in its possession.

¹¹¹ Criminal Code of Canada Section 672.48 (2) If a Review Board determines that the accused is fit to stand trial, it shall order that the accused be sent back to court, and the court shall try the issue and render a verdict.

¹¹² Criminal Code of Canada Section 672.31 Where the verdict on trial of the issue is that an accused is unfit to stand trial, any plea that has been made shall be set aside and any jury shall be discharged

¹¹³ Criminal Code of Canada Section 672.54 (c) by order, direct that the accused be detained in custody in a hospital, subject to such conditions as the court or Review Board considers

จำเลย ตามมาตรา 672.24 (1)¹¹⁴ กำหนดว่าหากศาลมีเหตุอันควรเชื่อว่าจำเลยไม่สามารถจะต่อสู้คดีได้ และจำเลยไม่มีทนายความช่วยเหลือ ศาลต้องแต่งตั้งทนายความให้จำเลย รวมถึงในระหว่างการพิจารณาเรื่องความสามารถของจำเลยเช่นเดียวกัน กำหนดให้จำเลยหรือคู่ความฝ่ายอื่นมีสิทธิมีทนายความช่วยเหลือในการดำเนินคดี แต่หากจำเลยไม่มีทนายความ มาตรา 675.5 (8) กำหนดให้ศาล หรือ คณะกรรมการตรวจสอบต้องแต่งตั้งทนายความให้จำเลยก่อนเริ่มพิจารณาคดี¹¹⁵

กล่าวโดยสรุปว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศแคนาดาเน้นไปในเรื่องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริต ทั้งนี้ ประเทศแคนาดามีหลักการว่า จำเลยในคดีทุกคนเป็นผู้ที่มีความสามารถหรือสภาพจิตที่สมบูรณ์ในการต่อสู้คดีในศาล เว้นแต่จะมีหลักฐานที่มีน้ำหนักเพียงพอที่นำมาแสดงต่อศาลและทำให้ศาลเชื่อได้ว่าจำเลยไม่มีความสามารถหรือสภาพจิตของจำเลยไม่พร้อมในการดำเนินคดี ดังนั้น ศาลสามารถออกคำสั่งให้ประเมินสภาพจิตได้ ไม่ว่าจะเวลาใดๆ ในระหว่างพิจารณา ถ้าศาลมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าการประเมินดังกล่าวมีความจำเป็นต่อการพิจารณาสภาพจิตของจำเลยในการต่อสู้คดี และให้สิทธิทั้งโจทก์ จำเลยมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งให้ตรวจประเมินสภาพจิตของจำเลยได้เช่นกัน หากศาลพิจารณาพยานหลักฐานจากคู่ความฝ่ายที่มีหน้าที่พิสูจน์ในศาลแล้ว แน่ใจว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตและไม่สามารถต่อสู้คดีต่อไปได้ การพิจารณาต้องระงับลง นอกจากนี้ คณะกรรมการตรวจสอบซึ่งมีคณะกรรมการที่มีผู้เชี่ยวชาญทางจิตวิทยาที่ผ่านการอบรมและมีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับผู้มีอาการป่วยทางจิตอยู่ด้วย มีอำนาจพิจารณาเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลย และมีสิทธิตรวจสอบคำสั่งของศาลที่ได้พิจารณาในเรื่องความสามารถของจำเลยได้อีกด้วย และเมื่อศาล หรือ คณะกรรมการตรวจสอบพิจารณาแล้วเห็นว่าจำเลยไม่มีความสามารถที่จะสู้คดีต่อไปได้เนื่องจากสภาพจิตไม่ปกติ และสมควรต้องได้รับการรักษา ทั้งศาลและคณะกรรมการมีสิทธิออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรักษาที่โรงพยาบาลตามที่เห็นสมควร ทั้งนี้ ในกรณีการพิจารณาเรื่องความสามารถของจำเลย หากจำเลยไม่มีทนายความช่วยเหลือ กฎหมายกำหนดให้ศาล หรือ คณะกรรมการตรวจสอบ

¹¹⁴ Criminal Code of Canada Section 672.24 (1) Where the court has reasonable grounds to believe that an accused is unfit to stand trial and the accused is not represented by counsel, the court shall order that the accused be represented by counsel.

¹¹⁵ Criminal Code of Canada Section 672.5 (8) If an accused is not represented by counsel, the court or Review Board shall, either before or at the time of the hearing, assign counsel to act for any accused

(a) who has been found unfit to stand trial;

ต้องแต่งตั้งทนายความให้จำเลยก่อนเริ่มพิจารณาคดีเพื่อช่วยเหลือจำเลยในการดำเนินกระบวนการพิจารณา

3.6 ประเทศญี่ปุ่น

3.6.1 การดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีการใช้กฎหมายระบบประมวลกฎหมาย หรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) เช่นเดียวกับประเทศไทย¹¹⁶ กฎหมายสูงสุดแห่งรัฐ คือ รัฐธรรมนูญ และบรรดากฎหมายแม่บทของญี่ปุ่นมีสถานะบัญญัติแห่งชาติเป็นผู้ตรา พระจักรพรรดิเป็นผู้ทรงประกาศใช้โดยต้องทรงประทับพระราชลัญจกรเป็นการประกาศใช้ ทั้งนี้ โดยนิตินัยแล้วพระจักรพรรดิไม่ทรงมีพระราชอำนาจในการยับยั้งกฎหมาย ส่วนศาลของญี่ปุ่นนั้น แบ่งเป็นสามชั้นจากต่ำขึ้นไป ดังนี้ ศาลชั้นต้น ประกอบด้วย ศาลชั้นต้นทั่วไป ศาลแขวง และศาลครอบครัว, ศาลอุทธรณ์ และศาลสูงสุด ส่วนกฎหมายหลักของญี่ปุ่นเรียก “รปปโป” มีกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายหลักอีก 5 ฉบับ¹¹⁷ คือ ประมวลกฎหมายแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และประมวลกฎหมายพาณิชย์ ประกอบกันเป็น กฎหมายทั้ง 6 (the Roppo; Six Codes)¹¹⁸ ส่วนการดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นจะใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ โดยมีพนักงานอัยการเป็นผู้ดำเนินคดีอาญาแทนผู้เสียหายเป็นหลัก¹¹⁹

3.6.2 การดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในประเทศญี่ปุ่น

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่น (Code of Criminal Procedure of Japan) มาตรา 28 ได้กำหนดวิธีการในกรณีพบว่าจำเลยหรือผู้ต้องหาวิกลจริตหรือมีสภาพจิตผิดปกติ จนไม่สามารถต่อสู้คดีในศาลได้ โดยกำหนดให้มีผู้แทนตามกฎหมาย (legal

¹¹⁶ ธรรมกวีทย์ มิ่งขวัญ. (ม.ป.ป.). สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. *ความเป็นมาเกี่ยวกับระบบกฎหมายญี่ปุ่น*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/admin_souvaneew/ewt_dl_link.php?nid=1979. [2563, 16 พฤษภาคม].

¹¹⁷ สำนักงานแรงงานประเทศญี่ปุ่น. *ระบบกฎหมาย*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://japan.mol.go.th/info/legal-system>. [2563, 16 พฤษภาคม].

¹¹⁸ ธรรมกวีทย์ มิ่งขวัญ. (ม.ป.ป.). สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. *ความเป็นมาเกี่ยวกับระบบกฎหมายญี่ปุ่น*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/admin_souvaneew/ewt_dl_link.php?nid=1979. [2563, 16 พฤษภาคม].

¹¹⁹ สิทธิชนันท์ กี่สุขพันธ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 45. หน้า 115.

representative) เป็นผู้มีหน้าที่ดำเนินคดีแทนจำเลยหรือผู้ต้องหาวิกลจริตที่ไม่สามารถต่อสู้คดี¹²⁰ ในกรณีที่จำเลยหรือผู้ต้องหา ไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีและไม่มีผู้แทนในการดำเนินคดี ศาลจะแต่งตั้งผู้แทนพิเศษให้แก่บุคคลดังกล่าว เมื่อได้รับคำร้องขอจากพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือผู้มีส่วนได้เสีย ทั้งนี้ผู้แทนพิเศษนี้จะเป็นผู้ดำเนินการแทนจำเลยหรือผู้ต้องหาวิกลจริตหรือมีสภาพจิตผิดปกติจนกว่าจำเลยหรือผู้ต้องหานั้นจะสามารถต่อสู้คดีได้¹²¹ ทั้งนี้ ผู้แทนตามกฎหมาย ผู้อนุบาล คู่สมรส ญาติ พี่ชายหรือน้องชาย หรือ พี่สาวหรือน้องสาว ของจำเลยหรือผู้ต้องหา มีสิทธิแต่งตั้งทนายความได้ด้วย ตามมาตรา 30¹²²

กล่าวโดยสรุปว่า จากวิธีพิจารณาคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นในการดำเนินคดีอาญาเมื่อพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต จนไม่สามารถต่อสู้คดีในศาลได้ กฎหมายกำหนดให้มีผู้แทนตามกฎหมาย (legal representative) เป็นผู้มีหน้าที่ดำเนินคดีแทนจำเลยหรือผู้ต้องหาวิกลจริตที่ไม่สามารถต่อสู้คดี ทั้งนี้ หากบุคคลดังกล่าวไม่มีผู้แทนตามกฎหมาย ให้พนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือผู้มีส่วนได้เสีย ยื่นคำร้องให้ศาลแต่งตั้งผู้แทนพิเศษขึ้นเพื่อเป็นผู้ดำเนินการแทนจำเลยหรือผู้ต้องหาวิกลจริตหรือมีสภาพจิตผิดปกติจนกว่าจำเลยหรือผู้ต้องหานั้นจะสามารถต่อสู้คดีได้ และไม่ว่าจะเป็นผู้แทนตามกฎหมาย ผู้อนุบาล คู่สมรส ญาติ พี่น้องของจำเลยหรือผู้ต้องหาวิกลจริต มีสิทธิแต่งตั้งทนายความเพื่อช่วยเหลือในการดำเนินคดีอาญาต่อไป โดยจะเห็นว่าประเทศญี่ปุ่นไม่มีการหยุดการดำเนินคดีกับจำเลยหรือผู้ต้องหาจนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมีความสามารถในการ

¹²⁰ Code of Criminal Procedure of Japan Article 28 “When the accused or the suspect lacks mental capacity regarding a case to which the provisions of Article 39 or 41 of the Penal Code (Act No. 45 of 1907) do not apply, his/her legal representative (when there are two persons who have parental authority, representatively; the same shall apply hereinafter) shall, with regard to a procedural action, represent him/her.”

¹²¹ Code of Criminal Procedure of Japan Article 29

“(1) When, pursuant to the provisions of the preceding two Articles, there is no one to represent the accused, the court shall, upon the request of a public prosecutor, ex officio, appoint a special representative.

(2) When, pursuant to the provisions of the preceding two Articles, there is no one to represent the suspect, the court shall, upon the request of a public prosecutor, judicial police officer or an interested person, appoint a special representative.

(3) The special representative shall exercise his/her functions until another person is able to represent the accused or the suspect with regard to procedural action.”

¹²² Code of Criminal Procedure of Japan Article 30

(1) The accused or the suspect may appoint counsel.

(2) The legal representative, curator, spouse, lineal relative, brother or sister of the accused or suspect may independently appoint counsel.”

ต่อสู้คดี ดังเช่นในประเทศอเมริกา ประเทศแคนาดา และประเทศไทย อีกทั้ง ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่น มาตรา 167 ได้กำหนดว่า หากมีความจำเป็นต้องให้มีพยานผู้เชี่ยวชาญมาตรวจสอบสภาพทางจิตใจของจำเลย ศาลจะกำหนดให้ส่งบุคคลดังกล่าวไปกักตัวไว้ที่โรงพยาบาล หรือสถานที่อื่นที่เหมาะสม และในการส่งไปกักตัวนั้นจะต้องมีหมายจับ (detention warrant for expert examination) จากศาล และศาลอาจจะยื่นหรือขยายระยะเวลากักตัวได้ตามความจำเป็น¹²³

¹²³ Code of Criminal Procedure of Japan Article 167

(1)When it is necessary to have the expert witness examine the mental or physical condition of the accused, the court may, determining a period detain the accused in a hospital or any other appropriate place.

(2)The detention in the preceding paragraph shall not be executed without a detention warrant for expert examination...

(4)The court may, when it is necessary, extend or shorten the period of detention.”

ตารางที่ 3.1 ตารางเปรียบเทียบการดำเนินคดีของผู้ต้องหา หรือจำเลยผู้วิกลจริต
ตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

หลักเกณฑ์ในการดำเนินคดี	ประเทศไทย	ประเทศอเมริกา	ประเทศแคนาดา	ประเทศญี่ปุ่น
ผู้มีสิทธิร้องขอให้พิจารณาเรื่องความวิกลจริตของผู้ต้องหาหรือจำเลย	กฎหมายไม่ได้บัญญัติไว้ชัดเจน	จำเลย พนักงานอัยการ ศาล	โจทก์ จำเลย ศาล	ศาล
การพิจารณาเรื่องความสามารถของจำเลย	สั่งให้แพทย์ตรวจเมื่อพนักงานสอบสวน หรือศาลเห็นสมควร	ศาลต้องพิจารณาสถานะทางจิตของจำเลย	ศาลต้องตรวจประเมินสภาพจิตของจำเลย	กฎหมายไม่ได้กำหนดประเด็นนี้
สิทธิในการมีทนายความช่วยเหลือในการดำเนินคดี	กฎหมายไม่ได้กำหนดให้สิทธิการมีทนายความแก่ผู้วิกลจริตเป็นการเฉพาะ	ศาลต้องตั้งทนายความให้	ศาลต้องตั้งทนายความให้	ศาลต้องตั้งผู้แทนคดีเพื่อดำเนินคดีแทนผู้วิกลจริต